

Riku Kauhanen

Maanhankintalaki, kielipykälä ja ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien asutustoiminnan linjat 1945–1946

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Jatkosodan jälkeen vuonna 1945 säädettyyn maanhankintalakiin kuului kielipykälä, joka rajoitti suomenkielisen siirtoväen asutustoimintaa ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa. Pykälä ja sen merkitys nousivat 1945–1946 merkittävän keskustelun alaisiksi, etenkin pääministeri J. K. Paasikiven taistellessa pykälän puolesta. Artikkelissa käydään läpi kielipykälän syntyyn johtanutta keskustelua, pykälän perusteella laadittuja sijoitussuunnitelmia ja kielipykälän muita vaiheita. Artikkelin perustuu vähän käytettyihin J. K. Paasikiven ja maatalousministeriön asutusasiainosaston arkistojen asiakirjoihin. Tarkemmassa tutkimuksessa useat asiaan vaikuttaneet tahot osoittautuvat huomattavasti moniulotteisemmiksi ja ongelmia ennakoivimmiksi kuin on uskottu. Kielipykälä ja sen perusteella tehdyt sijoitussuunnitelmat olivat jo omana aikanaan hyvin tulkinnanvaraisia, mikä johti pitkään kiistelyyn ja konkreettiseen asutustoiminnan hidastumiseen. Tämä vaihe on huonosti tunnettu osa sodan jälkeistä asutustoimintaa, mikä on johtanut historiantutkijoita useisiin väärintulkintoihin. Keskeistä oli tulkinta epäselvän pykälän sanamuodon merkityksestä ja tätä seurannut kiistely siitä, saisiko kuntiin sijoittaa suomenkielistä siirtoväkeä 2 % vai 4 % puitteissa. Samalla kiisteltiin myös siitä, koskiko kielipykälä vain suurempia tilamuotoja vai myös pienempiä. Käytännössä kielipykälän ankarin, toteutunut versio esti yli 10 000 suomenkielisen evakon asuttamisen maanhankintalain nojalla. Maanhankintalain kanssa samaan aikaan suunniteltu maankäyttölaki osoittaa, että asutusviranomaiset pitivät maanhankintalakia selvästi poikkeuslakina asutuslainsäädännössä, eivät sen jatkumona, ja osasivat ennakoida tulevaisuutta yllättävän hyvin. Tämän lainsäädännön yhteydessä ruotsinkieliset yrittivät laajentaa asutustoimintaa rajoittavan kielipykälän myös muuhun asutuslainsäädäntöön.

asutuspolitiikka, asutustilat, asutustoiminta, kielikysymys, maanhankinta, maankäytön suunnittelu, siirtoväki, sodanjälkeinen aika, suomenruotsalaiset

Riku Kauhanen, väitöskirjatutkija Turun yliopiston arkeologian oppiaineessa, tutkija Evakot Suomen ruotsinkielisillä alueilla -hankkeessa, rpkauh@utu.fi

Taustaa

Rauhaan paluu on yhteiskunnan kannalta joiltakin osin itse sotaa vaativampi vaihe. Sota-aikana poikkeus-tila saa väestön yleensä hyväksymään puutteen sekä voimassa olevat rajoitukset elämäänsä, mutta kriisin päätyttyä paluu normaaliin ei käy käden käänteessä, vaan synnyttää uuden ongelmien sarjan, ”rauhan kriisin”¹. Suomessa pulmat olivat jatkosodan päätyttyä vuonna 1944 lukuisat: Muun muassa siirtoväki piti asuttaa, maa jälleenrakentaa sekä suorittaa mittavat sotakorvaukset Neuvostoliitolle.

Sodan ja samalla rauhan kriisin ilmiöiden ratkaisemisen yksi pürre on, että niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä niistä seuraa uusia kriisejä. Suomessa maanturvitsijoiden sijoittamiseksi säädettiin maanhankintalaki, joka antoi tiloja ja tontteja maansa alueluovutusten vuoksi menettäneelle evakuoitulle väestölle ja muille maanhakijoille, kuten rintamamiehille, sotaleskille ja sotainvalideille. Tämä kuitenkin poiki pitkällä aikavälillä Suomeen maataloustuotteiden ylituotannon. Lyhyellä aikavälillä valtion tuella tehty asutustoiminta puuttui merkittävästi yksityisessä omistuksessa olevaan maahan. Samalla hallituksessa ja muilla tahoilla pelättiin maatilojen pirstomisen romahduttavan tuotannon². Suomen ruotsinkielisillä alueilla Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla havahduttiin asutustoiminnan ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin kohdistuvaan paineeseen, jonka myötä pelättiin suomenkielisten määrän kohoavan suuresti. Aiheesta huolestuttiin ruotsinkielisten parissa jo talvisodan evakoiden asuttamiseksi vuonna 1940 säädetyin pika-asutuslain aikoihin. Maanhankintalain säätämisen yhteydessä pääministeri Juho-Kusti Paasikivi pyrki rajoittamaan tätä lainsäädännöllisesti, mutta kriisi ei ollut tällä ohi.

Koska ruotsinkieliset alueet, ”ruotsalaisalueet” Suomessa sijaitsevat pääosin etelässä rannikolla, mistä löytyy myös suurin osa tuottavimmista tiloista, oli mielenkiinto alueita kohtaan asutustoiminnan näkökulmasta ymmärrettävissä. Karjalasta evakuoitun kalastajaväestön asuttamisen kannalta ruotsinkielinen rannikkoseutu taas oli tärkeää aluetta. Vaikka ruotsinkielisten alueiden koko on pieni, syntyi aiheesta kuitenkin laaja debatti ja liki kaksi vuotta kestänyt lainsäädäntötyö ja suunnitteluvaihe, jossa ristiriidoilta ja riidoilta ei välttytty. Pääministeri (myöhemmin presidentti) Paasikiven oli alituisen kiinnostunut ruotsinkielisten asiasta.

Tutkimus käsittelee pääasiassa ajanjaksoa 1945–1946, jonka aikana suomenkielisen siirtoväen sijoittumista ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin rajoittanut kielipykälä laadittiin maanhankintalakiin sekä sijoitussuunnitelmat näihin kuntiin laadittiin ja vahvistettiin. Kielipykälällä eli maanhankintalain 92 §:llä tarkoitettiin sanantarkasti, ettei maanhankintalain nojalla tehdyn asutustoiminnan vuoksi ruotsin- ja kaksikielisten kuntien luonnetta kielellisessä suhteessa saanut muuttua. Käytännössä se tarkoitti myöhemmin tulkittuna sitä, etteivät kielisuhteet saaneet muuttua 2 % enempää suomenkielisten ”eduksi”. Kielipykälä ei vapauttanut ruotsinkielisiä taloudellisesta rasituksesta, sillä maanhankintalain 53 §:n nojalla kielipykälän vuoksi osaksi tai kokonaan maanluovutusvelvollisuudesta vapautunut maanomistaja voitiin velvoittaa rai-vauttamaan korvaukseksi maata.³

Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella, millaisia puheenvuoroja keskeiset toimijat kuten Paasikiven hallituksen jäsenet sekä asutustoiminnan suunnittelusta ja koordinoinnista vastanneet Maatalousministeriön asutusasiainosaston (ASO) keskeiset vaikuttajat käyttivät, millä he argumentoivat kantojensa puolesta ja miten he tulkitsivat maanhankintalakia. Tutkimuskysymyksiin kuuluu, miten kielipykälän ja sijoitussuunnitelmien kehittyminen eteni? Mitä erilaisia vaihtoehtoja esitettiin? Ketkä olivat keskeisiä puheenvuoroja käyttäneet ja millaisia argumentteja he esittivät? Miten nämä argumentit perusteltiin, miten niitä vastustettiin tai kannatettiin ja oliko niillä vaikutusta lopullisiin sijoitussuunnitelmiin?

Aikaisempi tutkimus ja lähteet

Maanhankintalain kuvailu sisältyy käytännössä jokaisen sota-ajan jälkeistä Suomea tai karjalaista siirtoväkeä koskevaan teokseen⁴. Laki oli valtava maareformi, jolla asutettiin sodan vuoksi luovutetulta alueelta evakuoitu väestö eli siirtoväki sekä rintamamiehiä, sotainvalideja ja -leskiä sekä muita maantärkeessä olevia väestöryhmiä. Asuttaminen tehtiin raivauttamalla uutta peltoa, etenkin Pohjois-Karjalaan, sekä lohkomalla uusia tiloja vanhoista tiloista joko pakkolunastuksin tai vapaaehtoisilla kaupoilla.

Monesta asiasta koskevasta kirjoituksesta on havaittavissa, että kielipykälän tarkoitus ja merkitys tunnetaan ja ymmärretään huonosti. Tämän tutkimuksen yhteydessä pyritään luomaan yhtenäinen ja kronologinen kuvaus sekä kertoa, kuinka kielipykälästä edettiin sijoitussuunnitelmiin. Yleensä huono tuntemus johtuu siitä, että kirjoittajat ovat keskittyneet pääministerinä toimineen Paasikiven sinänsä merkittävään rooliin pykälän synnyssä ja tarkastelu päättyy käytännössä maanhankintalain vahvistamiseen touku-kuussa 1945. Tämän jälkeen meni kuitenkin yli vuosi, ennen kuin kielipykälän rajaamille alueille Pohjanmaalle ja Etelä-Suomeen saatiin laadittua ja vahvistettua omat siirtoväen sijoitussuunnitelmat. Näin ollen pykälän todellinen vaikutus jää tarkastelematta. Myöhempi karjalaisten kansanedustajien tekemä kielipykälän kiertämiseksi tehty Merikoivisto-aloite, eli suomenkielisen kunnan perustaminen kaksikielisen Perinajan maille suomenkieliselle siirtoväelle on saanut enemmän huomiota osakseen⁵. Epäselvyydet kielipykälän vaikutuksista ovat johtaneet muun muassa paikkansa pitämättömiin tulkintoihin, joiden mukaan suomenkielistä siirtoväkeä ei laisinkaan asutettu ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin⁶.

Silvo Hietasen kirjoitus ”Voiton ja tappion saralla” teoksessa *Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–48* (1986) luo katsauksen maanhankintalaista ja kielipykälästä käytyyn keskusteluun sekä Paasikiven merkitykseen ja kantoihin. Hietanen arvioi ruotsinkielisten kuntien asemaa myös talvisodan aikaista pika-asutuslakia koskevassa väitöskirjassaan *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940* (1982)⁷. Toinen merkittävä kielipykälää, sijoitussuunnitelmia ja ruotsinkielisten asemaa tutkinut on Keijo K. Kulha, joka on tutkinut sanomalehtikirjoittelua ja eduskuntakeskustelua väitöskirjassaan *Karjalaiset Kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuonna 1944–1948* (1969). Väitöskirjassaan Kulha on käynyt läpi eduskunnan ja sanomalehdistön keskustelua⁸, joten nyt esitettävässä tutkimuksessa eduskuntakäsittely rajataan pääasiassa pois. Paasikiven omat muistiot ja merkinnät laista antavat lisää näkökulmaa kielipykälän ja sijoitussuunnitelmien synnystä.

Viimeksi ruotsinkielisten asemaa ja evakoiden sijoittumista ruotsinkielisille alueille ovat käsitelleet Aapo Roselius ja Tuomas Tepora teoksessaan *Muukalaisten invaasio* (2020). He näkevät kielipykälän vaikutukset hyvin vähäisinä ja liioiteltuina, mutta tässä tutkimuksessa läpikäytävät aineistot eivät tue heidän näkemyksiään ja tulkintojaan.

Tutkimuksen keskeisiä lähteitä ovat Kansallisarkiston Helsingissä (KA) säilytettävät J.K. Paasikiven arkiston sekä Hämeenlinnan toimipisteessä (HMA) säilytettävät maatalousministeriön asutusasianosaston (ASO) asiakirjat. Tärkeimpiä ovat sijoitussuunnitelmiin sekä maalautakunnan työskentelyyn liittyvät asiakirjat. Tarkasteluun on myös otettu maankäyttölakikomitean pöytäkirjat, sillä komiteassa oli jäseninä lähes samat henkilöt kuin maalautakunnassa, minkä lisäksi komiteassa vuonna 1946 keskustellut asiat antavat lisävalaistusta maanhankintalakiin koska se vertautuu toiseen, ajankohtaiseen asutuslakiin.

Kielilaista kielipykälään – vuoden 1945 Paasikiven II hallituksen iltakoulut

Maanhankintalain hyväksymisen sekä sijoitussuunnitelman kannalta tärkeimpiä tahoja olivat hallitus sekä eduskunta. Olennaisessa asemassa olivat Paasikiven hallitukset (II hallitus 17.11.1944–17.4.1945, III hallitus 17.4.1945–26.3.1946). Maanhankintalain valmistelu oli aloitettu agronomi David ”Tatu” Nissisen komiteassa syyskuussa 1944. Etenkin II hallituksella oli tunnetusti kiire saada laki läpi ennen uuden eduskunnan muodostamista 1945, kun odotettiin vasemmiston, etenkin laillistettujen kommunistien vaalivoittoa⁹. Tänä aikana maanhankintalaista keskusteltiin luonnollisesti runsaasti ja iltakoulun pöytäkirjat avaavat hyvin ministerien mielipiteiden kirjoja asiaan.

Kuva 1: Pääministerinä ja presidenttinä Jugo Kusti Paasikivi (1870–1956) vaikutti vahvasti maanhankintalain kielipykälän syntyyn ja myöhempään tulkintoihin. Eero Järnefeltin (1863–1937) maalaus Jugo Kusti Paasikivestä vuodelta 1931. Lähde: Wikipedia Commons

Kielipykälän lähtölaukauksena voidaan pitää Svenska Folktingin vierailua pääministeri Paasikiven (Kokoomus) luona 27.12.1944. Paasikivi itse kertoo päiväkirjassaan lausuneensa, että asia olisi järjestettävä sovinnossa, niin että ruotsinkielinen väestö voi olla tyytyväinen. Lähetystö huomautti Paasikivelle, etteivät ruotsinkieliset tahtoneet vapautua kantamasta samaa räsytystä kuin muu Suomi.¹⁰ Silvo Hietasen mukaan Paasikivi oli todennäköisesti muodostanut kantansa jo ennen lähetystön tapaamista¹¹. Myöhemmin vuonna 1944 Paasikivi kaavaili ruotsinkielisen siirtoväen, sotainvalidien ja rintamamiesten saavan maata ruotsinkielisiltä tai kaksikielisiltä alueilta. Suomenkielistä siirtoväkeä tuli sijoittaa niin, että haitat ruotsinkieliselle väestölle olisivat mahdollisimman vähäiset. Keskeisenä periaatteena oli, että siirtoväen asuttaminen oli suoritettava niin, ettei ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien ”luonne” kielellisessä suhteessa muuttuisi¹².

Käytännössä vuonna 1945 maanhankintalaista ja kielipykälästä keskusteltaessa kyse oli hallituksen esityksestä numero 157, maatalousvaliokunnan mietinnöstä (n:o 41) sekä suuren valiokunnan mietinnöstä (N:o 183) ja näiden eri tavoin muotoilemasta kielipykälästä vuoden 1944 valtiopäivillä. Maatalousvaliokunnan mietinnössä pykälä kuului sanantarkasti:

”Siirtoväen sijoittaminen on toimitettava siten, ettei ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien luonnetta kielellisessä suhteessa muuteta, kuitenkin niin, ettei maan luovutusvelvollisuuden aiheuttama taloudellinen rasitus tule ruotsinkielisille maanomistajille lievemmäksi kuin muiden. Ruotsinkielisille maan saajille annettakoon tiloja ensisijassa ruotsinkielisen väestön asumilla yksikielisillä alueilla ja sen jälkeen kaksikielisillä alueilla. Suomenkielisen siirtoväen sijoittaminen kaksikielisiin kuntiin on pyrittävä siten suorittamaan, että haitat ruotsinkieliselle väestölle tulevat niin vähäisiksi kuin mahdollista. Tarpeen vaatiessa meneteltäkään kielellisten hankaluuksien välttämiseksi kuten 53 §:n 3 momentissa on säädetty.”¹³

Suuren valiokunnan mietinnössä kielisuhteiden muutos määriteltiin sanoin:

”Siirtoväen sijoittaminen on toimitettava siten, ettei yksikielinen kunta muutu kaksikieliseksi tai ettei kaksikielisessä kunnassa enemmistön kieli vaihdu”¹⁴.

Maatalousvaliokunnan mietintö, jossa kielipykälä oli tässä muodossa, esiteltiin eduskunnalle 6.3.1945 ja suuren valiokunnan mietintö taas 23.3.1945.

Kumpikin mietintö pohjasi kielilakeihin vuosilta 1922 ja 1936¹⁵, joissa määriteltiin yksi- ja kaksikielisten kuntien määritelmät kielisuhteineen sekä mahdollinen ”luonteen” muutos. Kunta oli kaksikielinen, mikäli ”toiskielisten” luku nousi yli 10 % mutta yksikielinen, mikäli määrä oli tämän alle. Kielisuhteet tarkistettiin kymmenen vuoden välein ja luonteen muuttuminen edellytti toisen kieliryhmän edustajien määrän lisääntymistä tai vähenemistä tietyn verran, ennen kuin luonne tai enemmistökieli muuttuisi. Vuoden 1936 kielilain mukaan kuntaa ei saanut julistaa yksikieliseksi, ellei toiskielisten luku alentunut kahdeksaan prosenttiin eikä kaksikieliseksi, ellei toiskielisten luku kohonnut kahteentoista prosenttiin. Kielilaki siis määritteli kunnittain suomen- ja ruotsinkielisten väestön suhteellisten osuuksien pohjalta, milloin kunta siirtyisi ryhmästä (yksikielinen, kaksikielinen, enemmistö kaksikielisessä toisella kielellä) toiseen¹⁶. Käytännössä kiistaksi nousi se, tarkoittiko kielipykälän ”kielellinen luonne” yksittäisen kunnan statusta yksi- tai kaksikielisenä kuntana kielienemmistöineen ja -vähemmistöineen vai kunnassa asuvien asukkaiden määrän perusteella laskettua eri kieliryhmien suhteellista osuutta, jonka muutoksia tarkkailtaisiin.

Maanhankintalaista käytiin pitkä keskustelu hallituksen iltakoulussa 10.1.1945. Heti kokouksen alkuun Paasikivi epäili Suomen kykyä selvittää asutustehtävästä, etenkin kun karjalaisten lisäksi piti asuttaa muita ryhmiä. Hän puuttui useisiin kohtiin hallituksen saamaa (Nissisen) esitystä ja korosti kansantaloudellisia kohtia pohtien aikaisempien asutuslakien merkitystä ja heikkouksia. Ruotsinkielisiä koskevan kohdan alkuun Paasikivi muotoili: ”Ruotsinkielisten asema olisi järjestettävä niin, että heillä ei ole mitään sanomista.” Koska Nissisen komitean mukaan karjalaiset olisi asutettava ryhmissä, Paasikiven mielestä oli samaa periaatetta sovellettava ruotsinkielisiinkin, jolloin porkkalaiset sijoitettaisiin puhtaasti ruotsalaisiin pitäjiin ja kaksikielisiin hyvin varovasti. Lopuksi Paasikivi totesi, ettei taloudellinen raskaus saisi tulla pienemmäksi.¹⁷

Keskustelu jatkui seuraavassa iltakoulussa 18.1., jolloin Paasikivi toi tarkasteltavaksi oman ehdotuksensa maanhankintalaista, jonka hän oli teetättänyt professori Kyösti Haatajalla. Paasikiven ehdotuksesta käydyn keskustelun ytimessä oli lähinnä peltojen pirstoutuminen sekä pelko siitä, että etelän suurtilalliset selviäisivät maanluovutuksesta rahalla. Ruotsinkielisiä koskeva pykälä oli Paasikiven itse laatima, ja sai periaatteessa kannatusta. Keskeistä siinä oli ruotsinkielisten, eli porkkalalaisten ja pohjanmaalaisen asuttaminen ruotsinkielisiin kuntiin, kun taas karjalaisten asia haluttiin ilmeisesti järjestää raivaamisen ja kaksikielisten kuntien sijoitusten avulla. Paasikiven mukaan ruotsinkielisille oli tärkeää, ettei enemmistö kunnissa siirry suomenkielisille. Maatalousministeri Eemil Luukka (Maalaisliitto) piti pika-asutuslaissa olutta vastikemaata harmillisena, koska Uudenmaan ruotsinkieliset olivat ostaneet halpaa maata Lumijoelta ja Kivijärveltä. Luukka ehdotti, että kaksikielisissä kunnissa olisi yhtenäisiä alueita molemmille kieliryhmille esimerkiksi kansakoulupiireittäin. Täysin ruotsinkielisiin kuntiin ei suomalaisia ollut hänestä syytä sijoittaa. Lopuksi pykälä hyväksyttiin periaatteessa.¹⁸ Paasikiven ruotsinkielisten asiaa koskevasta pykälästä käydyssä keskustelussa merkittäväntä on, että hallitus teki selkeän eron täysin ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien välille. Edelliset oli varattava kokonaan ruotsinkielisille, jälkimmäisiin suomenkielinen siirtoväki oli sijoitettava ruotsinkielisistä erillisille alueille.

Kielipykälän pariin palattiin 23.2., kun maanhankintalain ehdotusta ruotsinkielisten asiasta ja kielipykälästä oli lainsäätäjien parissa ryhdytty tulkitsemaan vuoden 1922 kielilain mukaan. Paasikiven kanta oli, että suhde saisi muuttua 1–2 %. Oikeusministeri Urho Kekkonen (Maalaisliitto) kertoi luulleensa, että säännös rajoitettaisiin kuntiin, joista yli 2/3 oli ruotsinkielisiä. Emil Luukka jatkoi, että Pohjanmaan ruotsinkielinen asutus jäisi pienviljelysseutuna asian ulkopuolelle. Sosiaaliministeri Ralf Törngrenin (Suomen ruotsalainen kansanpuolue, RKP) puolestaan lausui, että mikäli lakiin jäisi hallituksen esittämä sanamuoto, se tulkittaisiin tarkoituksensa vastaisesti ja asialla oli suurempi ulko- kuin sisäpoliittinen merkitys. Hänestä pykälän väärä tulkinta johtui asutusasiainosaston johtajan Veikko Vennamon laskelmista, joiden nojalla Vennamo oli aikonut sijoittaa Pohjanmaan ruotsalaisalueelle 6673 henkeä. Lopuksi Paasikivi lausui, että Suomi voisi maksaa sotakorvaukset vain Ruotsin avulla, joka oli kiinnostunut Suomesta ”ruotsalaisen väestön” takia.¹⁹

Kuva 2: Veikko Vennamo (1913–1997) käytti suurta valtaa maatalousministeriön asutusasiainosaston ylijohantajana. Vennamo aloitti 1938 notaarina maatalousministeriössä ja hänet nimitettiin asutusasiainosaston (ASO) jälleenrakennustoimiston päälliköksi vuonna 1943 ja hän johti käytännössä jatkosodan jälkeistä asutusta jälleenrakennustoimintaa alusta loppuun. Lähde: wikipedia.org

Päiväkirjaansa Paasikivi manasi kielipykälääsiaa pitkään. Hänen mukaansa kielilakia ja kielipykälää ei saanut sotkea toisiinsa ja ne oli pidettävä jyrkästi erillään. Tiivistetysti kielilaki oli hänestä puhtaasti viranomaisille tarkoitettu, kielipykälä taas oli ”ihmisten oloja ja kanssakäymistä” varten. Kielipykälä oli huomattavasti kielilakia tärkeämpi asia.²⁰ Käytännössä Paasikivi vastusti tässä tulkintaa, jonka mukaan suomenkielisiä sai asuttaa ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin niin paljon, ettei kielilain pohjalta enemmistön kieli vaihtuisi tai ruotsinkielisestä kunnasta tulisi kaksikielinen.

Paasikiven II hallitus ei 23.2. jälkeen iltakouluissaan käsitellyt kielipykälää. Huomion vei päivänpolitiikka ja mietintöjen käsittely eduskunnassa. Kun maatalousvaliokunnan mietintö tuli eduskuntaan keskusteltavaksi 6.3.1945, esitettiin kielipykälästä kolme vastalauseetta, jotka olivat lähinnä sorvailuja sanamuodoista ja suhteesta kielilakiin. Kun lakia käsiteltiin eduskunnassa 26.3. Paasikivi puhui heti kärkeen

hyvin pitkään kielipykälän puolesta²¹. Tiivistetysti hänen mukaansa hallituksen esityksessä ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien kielellistä suhdetta ei saanut muuttua ja tässä tarkoitettiin sitä eri kieliryhmien suhdetta, mikä oli olemassa. Suuri valiokunta oli kuitenkin ehdottanut momentin muuttamista tarkoittamaan kuntien luonteen muutosta. Tässä kohtaa Paasikivi pelotteli, että valiokunnan kanta tiesi sitä, että mikäli kunnassa olisi 90 % ruotsinkielisiä voisi sijoittaa suomenkielistä siirtoväkeä niin paljon, että ruotsinkielisten suhteellinen määrä alenisi 51 %:iin. ja esimerkiksi kuntaan, jossa on 10 % ruotsinkielisiä ja 90 % suomenkielisiä, jokaista kymmentä ruotsinkielistä siirtoasukasta kohti sijoittaa 90 suomenkielistä ilman että suhde muuttuu. Paasikivi toisti, että ruotsinkielisen vähemmistön ansiosta Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa Suomea kohtaan tunnettiin mielenkiintoa. Kantaa, jonka mukaan ruotsinkielisille annettiin parempia etuja kuin suomalaisille, Paasikivi kommentoi tunteikkaasti, että päinvastoin mikäli ruotsinkielisille alueille sijoitettaisiin suomenkielistä siirtoväkeä, olisi ruotsinkielisten kokema rasitus raskaampi ja epäoikeutetumpi kuin suomenkielisten, sillä ruotsinkielisiltä otettaisiin maan lisäksi “jotakin sellaista, joka voi olla ja on kalliimpaa kuin maa ja omaisuus, joskaan sen arvoa on vaikea rahassa määrätä. Kosketettaisiin heidän – niin kuin he itse katsovat ja tuntevat – kansallisen yhteiselämänsä perusedellytyksiin.”²²

Tätä seurasi eduskunnassa pitkä keskustelu, jossa käytettiin useita puheenvuoroja. Tiivistetysti kielipykälän puoltajien keskuudessa asian ulkopoliittista roolia korostettiin ja puheet suomenkielisille koituvista vahingoista kuitattiin kiihkoiluksi.²³ Rajat eivät kulkeneet tismalleen kieliryhmien välillä, vaan puoltaja ja vastustaja tuli yli puoluerajojen. Ruotsinkielisten lisäksi Paasikivi sai vetoapua vasemmalta, kun esimerkiksi Mikko Erich (SDP) oli heti keskustelun alussa vahvasti pääministerin kannalla. Erichin mukaan ”Pääministeri huomautti, että maamme ruotsinkielinen vähemmistö on yhtä kiintynyt viljelemäänsä maahan kuin puhumaansa kieleen. Kiintymys n. s. ruotsalaiseen maahan on joissakin suomalaisissa piireissä herättänyt moitetta ja ivaa, mutta ivailijoilta voi täydellä syyllä kysyä, eiköhän kotoiseen maahan kiintyminen ole ihmisen kaikkein alkuvaikeisimpia tunteita.” Erich korosti myös suhteita ulkovaltoihin, ”etenkin Ruotsiin, joka tulisi olemaan pienistä valtioista numero 1”. Puheet suomenkielisten vahingosta tai vääryyksistä Erich kuitasi ”aitosuomalaisen kiihkoilun vaahtoavaksi jälkimainingiksi.”²⁴

Vasemmiston vaikutus kielipykäläasiassa ei jäänyt vähäiseksi. Sittenkin kevään 1945 eduskuntavaalien jälkeen vaalivoiton saanut uusi vasemmistopuolue Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) oli vahvasti kielipykälän puolella. Tässä yhteydessä on muistettava, että ruotsinkielinen työväestö ei ollut laajalti RKP:n kannattajia vaan sen äänet hajaantuivat eri puolueille. Sen riveistä ja sen äänillä nousi eduskuntaan useita kansanedustajia, huomattavimpana Karl-August Fagerholm (SDP), joka toimi pääministerinä ja hävisi vuoden 1956 presidentinvaalit Urho Kekkoselle vain kahdella valitsijamiesäänellä. Harri Mäkelä on tutkinut ruotsinkielisen työväestön ja Suomen Ruotsalaisen Työväenliiton (FSA) suhtautumista maanhankintalakiin ja asutuskysymykseen pro gradussaan *Mellan språk och klass. Finlands svenska arbetarförbund och kolonisationsfrågorna 1944–1948* (2011)²⁵.

Keijo Kulhan väitöskirjan mukaan Paasikiven kannanotot kielipykälään tehtiin pääasiassa ulkopoliittisista syistä eli Ruotsin tärkeän tuen turvaamiseksi. Ruotsin lehdistön kirjoittelua seurattiin Suomessa tarkkaan, ja suomalaispoliitikot myös vetosivat siihen. Joissakin yhteyksissä kotimaiset sanomalehdet jopa kirjoittivat, että Ruotsin avun ehto oli ruotsinkielisten oikeuksien takaaminen²⁶. Tietyvästi Ruotsin puolelta tähän suuntaan painosti vain Svenska Dagbladetin kirjoitus maanhankintalain eduskuntakäsittelyn aikoihin²⁷. Ministeri Mauno Pekkala (SDP, myöh. SKDL) siteerasi tätä ”Suomelle suosiollisen” lehden kirjoitusta maanhankintalain toisessa eduskuntakäsittelyssä 27.3.1945²⁸. Ruotsalaisia poliitikoita asia ei joko kiinnostanut tai Paasikiven linja sellaisenaan kelpasi heille, eikä Suomen ruotsinkielisten puolesta kampanjointi ollut Ruotsissa valtavirtaa. Paasikiven ehdottoman jyrkän kielipykälän ajon selittänee pikemminkin tarve saada RKP hallituksen linjan taakse²⁹. Silvo Hietasen mukaan Ruotsin lehdistöllä oli

kuitenkin suuri vaikutus Paasikiven kielikysymyslinjaan ja kirjoitukset vahvistivat hänen käsityksiään: Paasikivi käytti erään tiedon perusteella päivittäin jopa kaksi tuntia perehtyäkseen Ruotsin lehtiin³⁰. Hietanen huomauttaa, että Ruotsin lehdistö perusti mielipiteensä pääasiassa Suomesta tulevaan yksipuoliseen suomenruotsalaiseen informaatioon. Käytännössä lähteenä olivat pelkästään Helsingin ruotsalaiset ja suomenruotsalaiset kirjeenvaihtajat, joten Ruotsin lehdistössä välittyi kriittinen suomenruotsalaisten, ei ruotsalaisten ääni³¹. Kielipykälän puolesta ja vastaan argumentointi sitoutui eduskunnassa 27.3.1945 Ruotsin suhteeseen sekä siihen, mitä eri lehdistä kirjoiteltiin. Ulkopoliittikan ohessa käytännössä toisteltiin vanhoja kantoja suomenkielisten ja ruotsinkielisten oikeuksista sekä tasavertaisesta kohtelusta ja perusteluista ruotsalaisalueiden erityisasemalle.

Tiukka linja – Paasikiven käsitykset kielipykälästä ja sijoitussuunnitelmista vuosina 1945–1946

Kun maanhankintalaki hyväksyttiin niin kutsutun pitkän parlamentin viimeisessä istunnossa 3.4.1945 ja tasavallan presidentti Carl Gustaf Emil Mannerheim vahvisti sen 5.5.1945, alkoi maanhankintalain ja sen 2.6.1945 vahvistetun toimeenpanoasetuksen (164 §) tiukan kielipykälän tarkoituksesta vilkas keskustelu. Samalla valtaan oli tullut 17.4. Paasikiven III hallitus, kansanrintamahallitus. Ruotsinkielisten asia oli kirjattu hallitusohjelmaan, jonka mukaan oli ryhdyttävä toimeen ”ruotsinkielisen väestön turvallisuuden tunteen ja viihtyisyyden lisäämiseksi sekä yhteisymmärryksen ja sovun lujittamiseksi eri kieliryhmien välillä.”³² Samalla eduskuntaan oli noussut uusi vasemmistopuolue, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) 49 kansanedustajalla, joka kokosi riveihinsä laillistetun kommunistipuolueen (SKP) sekä SDP:n vasemman laidan edustajia. Puolue suhtautui ruotsinkielisiin ja näiden vaatimuksiin hyvin myönteisesti.

Käytännössä maanhankintalain vahvistumisen jälkeen sijoitussuunnitelmia laadittaessa emmittiin sitä, mitä sanamuoto ”oleellisesti” tarkoitti³³. Tiukasti tulkittuna tämä tarkoitti sitä, etteivät kielisuhteet saisi muuttua laisinkaan eli jokaista suomenkielistä kunnan ulkopuolelta tulevaa maansaajaa kohtaan pitäisi sijoittaa yksi ruotsinkielinen saaja. Muun Suomen sijoitussuunnitelma hyväksyttiin 29.6. 1945, mutta ruotsin- ja kaksikielisten kuntien suunnitelmat jäivät pöydälle.

Veikko Vennamo (tuore Maalaisliiton kansanedustaja) pyysi tulkintaa kielipykälästä 4.5.1945 valtioneuvostolta, koska katsoi sen ulkopoliittisena kysymyksenä kuuluvan hallituksen tehtäviin³⁴. Vennamon ja Paasikiven välillä oli oleellisia erimielisyyksiä. Ensinnäkin Paasikivestä kielipykälä koski myös muita kuin suomenkielistä siirtoväkeä, kun taas Vennamo olisi jättänyt esimerkiksi siirtoväkeen kuulumat rintamamiehet sen ulkopuolelle. Toiseksi Paasikivestä myös suomenkielisellä maanomistajalla oli raivausvelvollisuus, kun Vennamosta sanamuoto ”taloudellinen rasitus ei saa tulla ruotsinkielisille lievemmäksi” koski vain kuntien ruotsinkielisiä. Kolmanneksi Paasikivi kirjasi merkinnöillään useaan otteeseen, ettei kielipykälä ollut sidoksissa kielilakiin³⁵.

Vennamo esitti muistiossa kielipykälästä ja sen tulkinnasta kolme tulkintaa seuraamuksineen kaksikielisissä kunnissa. Ensimmäiseksi Vennamo esitti kielilain mukaista tulkintaa, jonka perusteella kaksikielisiin kuntiin voitiin perustaa 113 tilaa enemmän kuin pika-asutuslain yhteydessä (tuolloin kuntiin oli suunniteltu 4457 tilaa³⁶). Mikäli kaksikieliset kunnat huomioitaisiin vielä 33 % ja 66 % kielisuhteiden rajoissa, voitaisiin perustaa 588 tilaa enemmän. Toisen tulkinnan mukaan, mikäli väestön suhdeluvun pitäisi pysyä tismalleen samana jäisi siirtoväelle perustamatta 3450–3550 tilaa. Kolmannen tulkinnan mukaan, mikäli yhtä ruotsinkielistä kohden olisi aina sijoitettava yksi suomenkielinen siirtolainen, jäisi kaksikielisiin

kuntiin perustamatta 3000–3200 tilaa. Paasikivi kannatti toista tulkintaa. Oikeuskanslerin lausunnon mukaan sanamuoto ”ettei ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien luonnetta kielellisessä suhteessa muuteta” oli ymmärrettävä niin, että sillä tarkoitettiin eri kieliryhmien suhteen pysyttämistä entisellään. Loppuun Vennamo summasi, että koska puhuttiin epämääräisesti vain kuntien luonteesta kielellisessä suhteessa, eli olivatko kunnat ruotsinkielisiä vai kaksikielisiä, ei kyse ollut kieliryhmien suhteesta eli ruotsinkielisten ja suomenkielisten asukkaiden lukumääristä suhteessa toisiinsa. Kyse ei ollut kieliryhmien suhteesta eli ruotsinkielisten ja suomenkielisten asukkaiden lukumääristä suhteessa toisiinsa. Vennamosta ei voitu vaatia tarkkaa kieliryhmien välistä suhdelukujen säilyttämistä jo käytännön syistä.³⁷

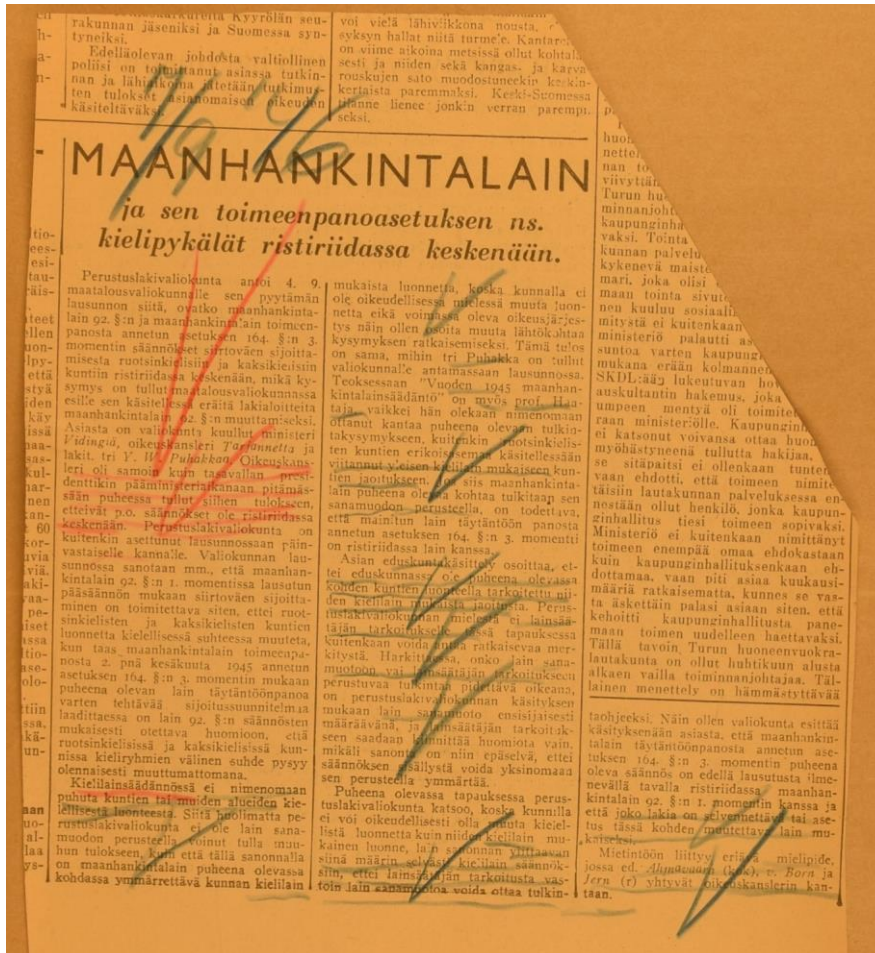
Paasikivi laati kielipykälästä muistion 22.5.1945 vastineeksi Vennamon muistiolle. Paasikiven mukaan kieliryhmien suhteen piti jäädä muuttumattomaksi mutta kaksikielisissä kunnissa muutos ei saanut myöskään koitua suomenkielisten vahingoksi. Paasikivi summasi: ”Käytännössä on lakia, kuten kaikkia lakeja, sovellettava rehellisesti ja lojaalisesti, mutta tietenkin järkevästi. Desimaalinumerot eivät ole ratkaisevia” Tämän jälkeen Paasikivi kirjasi, ettei 92 § koskenut vapaaehtoisia kauppoja, vaan ainoastaan maanhankintalain nojalla tapahtuvia. Vennamo oli myös huomauttanut ristiriidasta asuntotonttien ja -tilojen saamisessa, jotka piti maanhankintalain mukaan antaa sieltä, missä hakijalla on asuin- ja työpaikka. Paasikivi kuittasi asian vähämerkityksellisenä ja arvioi, että ”näissä tapauksissa tulee kaiketi usein kysymykseen henkilöt, jotka jo kuuluvat siihen kuntaan, johon sijoittaminen tapahtuu, ja heidän sijoittamisensa ei sen vuoksi vaikuta kielisuhteisiin”.³⁸

Käytännössä Paasikiven kanta 22.5. kielisuhteisiin oli, että niiden todella piti pysyä muuttumattomina. Hän pohti sitä huolenaihetta, että mikäli ruotsinkieliset maanhakijat saataisiin kaikki sijoitetuksi ruotsinkielisiin kuntiin, joista maata etupäässä piti tarjota, miten kävisi kaksikielisten kuntien? Käytännössä jos kuntien asukasluku ei kasvaisi ruotsinkielisillä, se ei olisi saanut kasvaa suomenkielisilläkään. Tässä kohtaa Paasikivi pohti pykälän ruotsinkielistä sanamuotoa ”skola dilldelas”, ”on annettava”, joka käytännössä pakotti tarjoamaan ruotsinkieliselle maata ensisijaisesti ruotsinkielisestä kunnasta. Paasikivi piti parempana muotoilua, jonka perusteella ruotsinkielinen hakija voisi saada ensisijaisesti maata myös kaksikielisestä kunnasta, jolloin kävi myös mahdolliseksi sijoittaa sinne suomenkielisiä maanhakijoita. Muistion lopuksi Paasikivi summasi kantansa sijoitussuunnitelmasta, eli että ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa kieliryhmien välinen suhde pysyy olennaisesti muuttumattomana. Mukaan oli luettava myös siirtoväki, joka maanhankintalain nojalla saisi takaisin aikaisemmin hallitsemansa pika-asutustilat.³⁹

Jälkikäteen voidaan todeta, että Paasikiven muistion kannat lukuisilta osin pettivät ja asutustoimintaa tehtiin ja tulkittiin niiden vastaisesti. Espoossa Porkkalan ruotsinkielisiä alettiin sijoittamaan ennen suunnitelmien vahvistamista niin paljon, että kielisuhteet muuttuivat nopeasti 6 % suomenkielisten ”vahingoksi”. Sijoitussuunnitelmien vahvistamisen jälkeen ruotsinkieliset halusivat sisällyttää myös ennen maanhankintalakia tehdyt vapaakaupat sijoitussuunnitelman sallimiin määriin. Asuntotiloista ja -tonteista taas tuli ankara riita marraskuussa 1945 ASO:n lähetettyä aiheesta kiertokirjeen⁴⁰, joka johti huomautukseen oikeuskanslerilta.

Tässä kohtaa on huomattava, että merkinnöissään Vennamon muistioon Paasikiven mielestä myös suomenkieliset rintamamiehet piti laskea kielipykälän rajoihin: Ilmeisesti Paasikivi ajatteli, että nämä hakivat ruotsinkielisiltä alueilta nimenomaan viljelystiloihin, joskin rintamamiehet yleensä hakivat ja saivat tilansa kotikunnastaan, jossa siis asuivat jo ennen sotaa. Tästä näkökulmasta asuntotilojen ja -tonttien jättäminen kielisuhteiden tarkastelun ulkopuolelle on loogista, koska ne eivät edellyttäneet ruotsinkielisen väestön omistaman ja viljelemän pellon lunastusta. Pienimmät tilamuodot syntyivät yleensä asutuskeskusten ja työpaikkojen maalle, jotka olivat valtion, kuntien, seurakuntien tai yhtiöiden omistuksessa, ja niitä hakivat etusijassa rintamamiehet⁴¹. Ilmeisesti tältä pohjalta myös viranomaiset aloittivat sijoitussuunnitelmien valmistelun olettaen, että kielipykälä oli vain kyyninen ruotsinkielisten suurtilojen maita suojeleva

laki. Ymmärtämättä jäi, että ruotsinkieliset piirit tähtäsivät peltojen sijaan nimenomaan ruotsin- ja kaksikielisten kuntien liki totaaliseen suojeluun asutustoiminnalta.

Kuva 3: Paasikiven arkiston maanhankintalakea koskevassa kansiossa on useita lehtileikkeitä, jotka ovat täynnä hänen tekemiään merkintöjä. Lukuosat merkinnät Uuden Suomen artikkeliin 7.9.1946. maanhankintalain ja sen toimeenpanoasetuksen kielipykälästä kertovat, että asia oli Paasikivelle tärkeä. Lähde: Kansallisarkisto. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. Maanhankintalaki 1945–1947.

Kielipykälää tulkittiin vielä vuoteen 1947⁴², poikkeuksetta aina ruotsinkielisten kannalle edullisesti. Toisaalta asutusasiainosaston myöhempi tulkintayritys, jonka mukaan myös maanhankintalain mukaan tehdyt vapaaehtoiset kaupat, jotka eivät siis perustuneet pakkolunastukseen, olisivat sijoitussuunnitelman asettamien rajojen ulkopuolella, oli luonnollisesti lain taivuttamista. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta Venäjänsuomen toukokuussa 1945 ennakoineen useita kielipykälän tulkintaongelmia, jotka Paasikivi kuittasi merkityksettöminä.

Ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmaa laadittaessa olennaisia olivat Pohjanmaan kysymys sekä Karjalan kalastajasiirtoväestön sijoittaminen. Paasikiven arkistossa onkin säilynyt paljon laskelmia näiden määristä sekä kalastustilojen sijoittamisesta eri kuntiin. Henrik Kullberg (RKP)⁴³ oli jo aiemmin käyttänyt eduskunnassa puheenvuoron, jossa ennakoivat kalastustilojen muodostamisen vaikeutta rannikoilla, minne valtaosa kalastajista sijoitettaisiin⁴⁴. Koska maanhankintalaki edellytti siirtoväen ryhmäsijoittamista, eli tietyn evakuoitujen alueen siirtoväki tuli sijoittaa yhtenäisesti lähtöaluetta muistuttavalle alueelle, oli tässä ristiriita kielipykälän kanssa, joka koski etenkin eteläisiä rannikkoalueita Uudellamaalla

ja Varsinais-Suomessa. Etenkin Koiviston kauppalan ja maalaiskunnan kalastusväestö uhkasi jäädä erilleen kotipitäjänsä maanviljelijäväestöstä. Käytännössä kalastajat jäivät vuokratilojen varaan odottamaan asian ratkaisua. Hietanen kuvaakin keskustelun lukkiutuneen alkuvuodeksi 1946⁴⁵.

Vaikka sijoitussuunnitelmat junnasivat, esitettiin myös alustavia suunnitelmia niin ruotsinkielisten kuin asutusasiainosaston taholla. Ne olivat pääasiassa karkeisiin laskelmiin perustuvia arvioita, mutta kuitenkin osoittavat, että myös joitakin konkreettisia kuntakohtaisia suunnitelmia ideoitiin. Paasikiven arkistosta löytyvä laskelma, joka on laadittu 20.12.1945, ehdotti, että Etelä-Suomen ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin sijoitettaisiin 7780 karjalaista, joille annettaisiin noin 9000 hehtaaria maata. Muistiossa laskettiin kokonaisuudessaan Etelä-Suomen kyseessä olevissa kunnissa maata olevan käytettävissä 53 757 hehtaaria, joista enemmistö eli 22 961 hehtaaria menisi paikallisille maansaajille. Pohjanmaalle, jota varten oli oma suunnitelma, esitettiin ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin asutettavaksi 1270 karjalaista 3500 hehtaarin alalle.⁴⁶ Henrik Kullberg toimitti 28.1.1946 Paasikivelle suunnitelman, johon oli laskettu kaikki ruotsin- ja kaksikieliset kunnat, myös Pohjanmaalla. Suunnitelma olisi kattanut 601 pika-asutustilalle palaajaa, 814 kalastajaa ja 7929 muuta siirtoväkeen kuuluvaa eli hieman yli 9300 henkeä⁴⁷.

Vertailumielessä kiinnostavin on ilmeisesti alkuvuodelta 1946 peräisin oleva päiväämätön taukko, kaikki ruotsin- ja kaksikieliset kunnat sekä kauppalat kattava luonnos, johon Paasikivi on merkinnyt ruotsinkielisten sekä asutusasiainosaston ehdotukset rinnakkain. Paasikiven merkintöjen perusteella ruotsinkielisten ehdotuksen perusteella kielisuhteet muuttuivat 2 % tai alle, kun taas ASO:n esityksessä jopa 6 % joissakin kunnissa, kuten Lapinjärvellä ja Pernajassa. Paasikiven muistiinmerkitsemän laskutoimituksen perusteella Uudellemaalle piti sijoittaa ASO:n suunnitelmassa 10720 henkeä, joista 1490 kalastajia, Turun ja Porin lääniin 1394 henkeä, joista 620 kalastajia ja Vaasan lääniin 2204 henkeä, joista 570 kalastajia. Kaikkiaan ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin piti sijoittaa 14318 henkeä. Ruotsinkielisten suunnitelman osalta Paasikivi on kirjannut vain suomalaisen väestön kasvun osoittaman prosenttiluvun kunnittain⁴⁸. Vaikuttaa siltä, että prosenttien vertailu oli laskennan ytimessä eikä Paasikivi selvästikään aikonut noudattaa toukokuussa 1945 muistioonsa kirjoittamaa kantaa ”Desimaalinumerot eivät ole ratkaisevia.”

Keskustelu sijoitussuunnitelmista jatkui heinäkuussa 1946, kun pääministeri Pekkalan uusi hallitus käsitteli asiaa⁴⁹. Presidentti Paasikivi laati kiukkuisen sähkeen 10.7.1946 Pekkalle valtioneuvostoon. Hän vaati pohjana olevan 4 % suunnitelman hylkäämistä ja oli valmis muuttamaan lakia niin että ”prosentti voi olla korkeintaan kaksi.”⁵⁰ Kyse oli valtioneuvoston istunnon esityslistasta 11.7.1946, jossa sijoitussuunnitelma siis nojasi 4 % muutokseen. Paasikivi itse luotti, että ruotsinkielisten hyväksymä 2 % muutoksen suunnitelma hyväksyttäisiin ja ajoi sitä hellittämättä⁵¹. Neljän prosentin muutoksen sallimisen lisäksi esityslistassa mainittiin, että asuntotila tai -tontti olisi pyrittävä antamaan sieltä missä hakijalla oli tai tulisi olemaan pysyvä asuin- tai työpaikka eikä jo olemassa oleva, pysyvä paikka vaikuttaisi kielisuhteisiin. Neljän prosentin muutos ei kuitenkaan saanut johtaa kunnan kielellisen ”luonteen” muuntumiseen. Laskelman perusteella 1240 suomenkielistä perhettä voitiin sijoittaa ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin.⁵² Tämä 1240 perhettä tarkoitti viljelys- ja asuntoviljelysaloille asettuvia perheitä, sillä muut tilamuodot olivat näistä esityksen mukaan erillään⁵³.

Keskustelu 2 % ja 4 % erosta oli ydinasia. Paasikivi ja ruotsinkielisten edustajat eli etupäässä Ernst von Born, Kurt Antell ja Henrik Kullberg ajoivat 2 % linjaa ja melkein kaikki muut asiaan vaikuttavat 4 % linjaa. Molemmissa suunnitelmissa pika-asutustiloille palaavien ja kalastustilojen määrä oli nyt vakiintunut. Kysymys oli siitä, miten paljon muuta suomenkielistä siirtoväkeä, siis muiden tilamuotojen saajia kuntiin voitaisiin sijoittaa. Ruotsinkielisten 2 % ehdotuksen muutos⁵⁴ ei ollut maatalousministeriön 4 % suunnitelmaan verrattuna siirtoväen määrän vähentämistä juustohöylällä vaan kirveeniskuilla: Sen mukaan Pernajaan, Porvoon maalaiskuntaan, Snappertunaan, Kemiöön, Dragsfjärdiin tai Paraisille ei saanut lainkaan sijoittaa suomenkielistä siirtoväkeen kuulunutta maanviljelijäväestöä, eli käytännössä ainoastaan

kalastajia ja pika-asutustiloille palaavia. Maansaajat ohjattiin huomattavassa määrin pelloilta meren äärelle. Myös useisiin muihin kuntiin tuli suuria vähennyksiä, esimerkiksi Ruotsinpyhtään 41 tilaa putosi ruotsinkielisten esityksessä kahteen. Erotus on suuri verrattuna jopa Kullbergin tammikuussa toimittamaan alustavaan suunnitelmaan. Kaikkiaan vähennys kunnissa, joissa erot olivat suurimmat, oli 353 tilaa (ks. kuva 4).

Kaksikieliset ja yksikieliset ruotsalaiset kunnat, joissa maalautakunnan hyväksymä ja ruotsalaisten ehdottama sijoitussuunnitelma huomattavimmin eroavat toisistaan.

Kunta	Suomalaisia perheitä voidaan sijoittaa		Erotus	Suomalaisia	Suomal.	Suomalaisia
	maalautakunnan ehdot. mukaan	ruotsalaisten ehdot. mukaan		ennen sijoitusta	ehd. sijoituksen jälkeen	ruotsalaisten ehd. sijoituksen jälkeen
				%	%	%
Ryhtää	8	4	4	73.2	✓ 75.4	75.2
✓ Ruotsinpyhtää	41	2	39	55.3	59.3	57.3
✓ Lapinjärvi	70	26	44	50.2	54.2	52.2
✓ Hirvialo	26	3	23	71.2	74.7	73.2
Pernaja	17	-	17	14.3	18.3	17.3
Perveon mlk.	60	-	60	25.8	29.8	28.5
Alpo	11	8	3	10.3	✓ 11.0	10.8
Iskoo	24	15	9	8.1	✓ 11.0	10.1
Unappertuna	10	-	10	4.5	✓ 8.5	6.3
Pohja	79	42	37	31.3	35.3	34.0
Bromary ja Hangon mlk.	7	1	6	3.6	✓ 6.6	5.6
Kanås	29	-	29	29.0	33.0	31.5
Dragsfjärd	17	-	17	18.7	22.2	20.6
Parainen	35	-	35	26.6	30.6	28.7
Yhteensä	454	101	353			

Kuva 4: ”Kaksikieliset ja yksikieliset ruotsalaiset kunnat, joissa maalautakunnan hyväksymä ja ruotsalaisten ehdottama sijoitussuunnitelma huomattavimmin eroavat toisistaan” Paasikiven arkistosta. Maanhankintalain vahvistamisen jälkeen keskeinen kiistely liittyi ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin sijoitettavan suomenkielisen siirtoväen määrään ja kiistelyyn prosentista, kuinka paljon suomenkielinen väestö saisi kasvaa suhteessa ruotsinkieliseen. Maatalousministeriö ajoi 4 % muutosta, mutta ruotsinkieliset ja Paasikivi 2 % muutosta. Ruotsinkielisten ehdotus osoittaa, että 2 % linja käytännössä eliminoi suomenkielisen maanviljelijäväestön sijoittamisen lukuksiin kuntiin. ”Huomattavimpien erojen” erotusta 353 tilaa on käytetty argumentoidessa kielipykälän vähäisen merkityksen puolesta, vaikka todellinen vaikutus oli huomattavasti suurempi, sillä ruotsinkieliset halusivat eroon myös asuntotiloista ja -tonteista. Lisäksi ero kielilakiin pohjautuviin suunnitelmiin oli suuri. Lähde: Kansallisarkisto. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. Maanhankintalaki 1945–1947.

Paasikivi keskusteli 27.8.1946 maatalousministeri Vihtori Vesterisen (Maalaisliitto) kanssa ja otti sijoitussuunnitelman puheeksi. Hän kertoi tiedustelleensa oikeuskansleri Tarjanteen kantaa, joka oli, että 4 % kanta ei ollut sopuisuudessa maanhankintalain toimeenpanoasetuksen sanan ”oleellisesti” kanssa. Paasikiven päiväkirjan mukaan Vesterinen katsoi, ettei voisi muuta kuin äänestää 2 % puolesta⁵⁵. Suomenkielisen maataloussiirtoväen sijoitussuunnitelma Pohjanmaan ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin vahvistettiin 18.7.1946 ja sijoitussuunnitelma Uudenmaan ja Varsinais-Suomen vastaaviin kuntiin 30.8.1946. Ne määrittivät kuntiin sijoitettavan karjalaisen siirtoväen kolmessa kategoriassa: kalastustilojen saajissa, pika-asutustiloille palaajissa sekä muiden tilamuotojen saajissa. Nämä laskettiin niin tiloina kuin henkilöinä, ja

jokaista kalastustilaa kohden sijoitettiin viisi henkeä, muille tiloille vähemmän. Näiden lisäksi suunnitelmassa määriteltiin tiloittain paikalliset maansaajat eli rintamamiehet, sotalesket, sotainvalidit ja muut vastaavat, henkilöittäin ja tiloittain Porkkalan vuokra-alueelta evakuoitu väestö sekä pienille tiloille jaettava lisämaa hehtaareittain. Joihinkin etelän kuntiin suunniteltiin sijoitettavaksi lisäksi Pohjanmaan ruotsinkielisiä rintamamiehiä perheineen.

Suunnitelmia suunnitelmien suunnittelusta – Keskustelut maalautakunnassa 1945

Sijoitussuunnitelmien valmistelu siirtyi maanhankintalain tultua voimaan maatalousministeriölle, jonka alaisuudessa toimiva asutusasiainosasto aloitti työt. Merkittävimmät keskustelut asiasta käytiin maalautakunnassa, joka oli asutusasiainosaston sisäisessä organisaatiossa neuvoo antava elin, joka käsitteli asutus toiminnan laajakantoisia kysymyksiä. Lautakunnasta säädettiin maanhankintalain 34 pykälälässä, jonka mukaisesti ”Tämän lain toimeenpanon ylin johto ja valvonta kuuluu maatalousministeriölle, jonka avuksi asetetaan neuvoo-antavaksi elimeksi maalautakunta.” Kokoonpanosta 35 § sääti ”Maalautakunnassa on puheenjohtaja ja kahdeksan jäsentä. Sen puheenjohtajana on maatalousministeriön asutusasiainosaston päällikkö. Jäseniksi määrää valtioneuvosto maatalousministeriön esityksestä asutustoimintaa tuntevia henkilöitä, joista kolmen tulee nauttia maan saajain ja kolmen maan luovuttajien luottamusta.”⁵⁶

Lautakuntaan määrättiin 19.6.1945 puheenjohtaja Vennamon lisäksi jäseniksi maanluovuttajia edustamaan agronomi Veikko Ihamuotila, pääjohtaja Väinö Ahva ja maanviljelijä Henrik Kullberg. Maansaajia edustivat agronomi Johannes Virolainen (Maalaisliitto) sekä kansanedustajat Eeno Pusa (SPD) ja Aaro Uusitalo (SKDL). Puolueettomia jäseniä olivat kunnallisneuvos Valfrid Eskola ja professori Yrjö Ilvessalo. Myöhemmin lautakunnan jäseniä vaihtui. Moniin kokouksiin osallistui myös kutsuttuja asiantuntijoita, ASO:n toimistopäälliköitä tai tiettyjen piirien edustajia. Ruotsinkielisten kannalta merkittävin sananvalta oli Henrik Kullbergillä. Hänen puheenvuorojaan kertyi lautakunnan kokouksiin useita, kun kielipykälästä tai ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmasta keskusteltiin.

Käytännössä ruotsin- ja kaksikielisten alueiden asutussuunnitelman suunnittelu alkoi tulkinnasta, jonka mukaan kielisuhteet saivat asutukset myötä muuttua 4 %. Tämä neljä prosenttia oli ehdoton maksimi, ei tavoite, eikä monessa kunnassa edes suunniteltu näin suurta muutosta⁵⁷. Maalautakunta käsitteli kielipykälää ensimmäisen kerran kokouksessaan 28.6.1945. Tällöin Pusa ehdotti, että kielipykälä olisi tulkittava tai muutettava niin, että kaksikielisissä kunnissa suomenkieliset osat liitettäisiin lähimpään suomenkieliseen kuntaan tai jos osat olisivat riittävät suuria, niistä pitäisi muodostaa oma suomenkielinen kuntansa. Vennamo esitti, että ensimmäiseksi olisi suunniteltava Porkkalan alueelta olevan ruotsinkielisen siirtoväen sijoittaminen ja oltava yhteydessä Porkkalan liittoon. Toiseksi oli noudatettava periaatetta, ettei suomalaisiin kyliin sijoitettaisi ruotsinkielisiä. Kullberg taas esitti, että kaksikielisissä kunnissa suomenkieliset tuli sijoittaa suomenkielisten luo ja ruotsinkieliset ruotsinkielisten. Pusa kannatti Kullbergia lisäten, että porkkalaiset tulisi sijoittaa ruotsinkielisiin kuntiin.⁵⁸

Alustava ehdotus ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmasta saatiin maalautakuntaan käsiteltäväksi ensimmäisen kerran 5.9.1945. Tuolloin Virolainen arveli, että laskelmassa käytetty 6 henkeä tilaa kohden oli liian suuri. Hänestä ei myöskään voinut tulla kysymykseen, että Keski-Suomeen sijoitettuihin siirtokuntiin (siirtoväkeä vastaanottaneisiin kuntiin) kuuluville henkilöille annettaisiin maata ruot-

sin- ja kaksikielisistä kunnista vaan että näille alueille olisi sijoitettava lähimpiin kuntiin sijoitettujen siirtokuntien asukkaita. Vennamo vastusti Virolaisen viimeistä kantaa, koska silloin koko sijoitussuunnitelmaa olisi muutettava.⁵⁹

Ihamuotila arveli, että koska sijoitussuunnitelman perusteella Etelä-Suomessa tulisi olemaan ahdasta, voisi sinne tarkoitettua siirtoväkeä sijoittaa ruotsalaisalueille. Seuraavaksi Pusa esitti, että asuntotilojen ja -tonttien sijoitus pitäisi käsitellä kielellisen jaotuksen ulkopuolella. Kullberg kuitenkin sanoi, että Pusan ehdotus oli ristiriidassa 92 pykälän kanssa ja että maanhankintalain toimeenpanoasetuksen 164 §:n 3 momentin sanaa ”olennaisesti” oli tulkittu väärin. Samoin Kullbergin mielestä ruotsalaisalueelle olisi vaikea sijoittaa kalastajaväestöä. Virolainen piti toivottavana, että rannikolle voisi sijoittaa kalastajia jo ennen kalastustilojen perustamista. Vennamo päätti keskustelun toteamalla, että Virolaisen ehdotus pystyttäisiin toteuttamaan ottamalla maanvuokraamista käsittelevään lakiin säädökset kalastusvesien vuokraamisesta.⁶⁰ Myöhempien kokousten, joissa suunnitelmaa varsinaisesti käsiteltiin (eli n:o 19, n:o 22 ja n:o 28)⁶¹ pöytäkirjoja ei ole säilynyt lautakunnan arkistossa.

Sijoitussuunnitelmiin palattiin 31.10.1945, kun maalautakunta käsittelee Porkkalan alueen sijoitussuunnitelmaa. Keskeisin ongelma liittyi siihen, että Porkkalan Liitto oli hyväksynyt ehdotuksen, jossa Kirkkonummen kunnan siirtoväki sijoitettaisiin viiteen lähimpään kuntaan. Maalautakunta oli kuitenkin sittemmin hyväksynyt suunnitelman, jossa kuntalaiset siirrettiin hajanaisemmin 16 eri kuntaan Porkkalan alueen länsipuolelle. Porkkalan Liitto toivoi sijoittamista Porkkalan itäpuolelle ja lähemmäksi Helsinkiä.⁶²

Kuten pöytäkirjoista huomaa, keskusteltiin ruotsinkielisistä alueista useaan otteeseen. Koska sijoitussuunnitelmat olivat vasta alkutekijöissään eikä maantarvetta tiedetty, kohdeltiin ruotsin- ja kaksikielisiä kuntia ”kuin suomalaisia”. Kiinnostavimpina konkreettisina aiheina tilakohtaista perheen henkilömäärää esitettiin muutettavaksi kuudesta viiteen, mikä sittemmin toteutuikin kalastustiloilla. Samoin Pusan ehdotus omien suomenkielisten kuntien perustamiseksi tai kuntien osien siirtämiseksi suomenkielisiin kuntiin on yllättävä, koska se vastaa idealtaan osin myöhempää Merikoivisto-hanketta. Henrik Kullberg esitti 5.9.1945, että sijoitussuunnitelma kattaisi myös pienemmät tilamuodot. Asia on sinänsä merkittävä, sillä etenkin kaksikielisissä kunnissa oli useita merkittäviä palkkatyön tarjoajia. Asuntojen saanti näillä alueilla oli tärkeä työllistyvän siirtoväen, työvoimaa tarvitsevien yritysten, jälleenrakentamisen sekä sotakorvausteollisuuden kannalta.

Kohti konkreettista sijoitussuunnitelmaa – Keskustelut maalautakunnassa 1946

Keskustelut sijoitussuunnitelmista konkretisoituivat lautakunnassa vuonna 1946. Maalautakunta käsittelee suunnitelmaa 6.4.1946 kokouksessa, jossa oli mukana useita ASO:n toimistopäälliköitä. Tällä kertaa Kullberg ei ollut läsnä, eli ruotsinkielinen edustajisto puuttui. Keskeistä oli läpikäydä 4 % suunnitelmaa sekä ylipäättään siirtoväen kokonaissijoitussuunnitelmaan tarvittavan viljelyskelpoisen maan määrää, jossa oli suuria ristiriitoja maanlunastuskuntien esittämissä arvioissa verrattuna maantutkimustoimiston arvioon.⁶³

Virolaisen mukaan ruotsinkielisille alueille voitiin sijoittaa ”mahdollisimman paljon” ja lisäyksen pitäisi joka tapauksessa olla yli 4 %:n. Lähdeoja mainitsi vastineeksi, että ruotsinkieliset olivat siihen mennessä hyväksyneet 2 % muutoksen ja joissakin tapauksissa 3 % rajan. Vennamon mukaan maanpuute oli niin suuri, että ruotsalaisalueelle tulisi sijoittaa niin paljon väkeä kuin laki sallii.⁶⁴ Lyhyt keskustelu osoittaa, että valtaosa maalautakunnasta oletti, että siirtoväkeä sijoitettaessa kielisuhteet saivat muuttua 4 % verran, vaikka ruotsinkielisten niukempi ehdotus oli tiedossa.

Keskustelua ruotsin- ja kaksikielisten kuntien jatkettiin 11.4. jolloin heti kokouksen aluksi lausuttiin, että tässä kokouksessa ratkaistaisiin lopullisesti, kuinka paljon ruotsalaisalueelle sijoitettaisiin maansaajia. Pusa vastusti tätä koska oli ilmennyt, että maata puuttui. Ensin hänestä oli saatava varmuus siitä, että maata ylipäättäen oli riittävästi, jonka jälkeen vasta voitiin ratkaista itse sijoituskysymys.⁶⁵

Kullberg piti valitettavana, että suunnitelma oli edelleen vahvistamatta, koska jo syksyllä oli tehty kompromissi 2 % suomenkielisen väestön lisäyksestä valtaosassa kunnissa. Kullbergin mukaan kuntien paikalliselle väestölle oli suunnitelmassa luovutettava liian vähän maata. Hänestä kaikki ylijäämämaa piti osoittaa paikallisille maansaajille, joille annettavat tilat olisi saatava suuremmiksi ja elinkelvollisemmiksi. Vennamo vastasi Kullbergille ettei nyt päätetä sitä, minkälaisen tilan kukin saisi, vaan ratkaistavana oli kysymys, kuinka monta prosenttia suomenkielistä väestöä tulisi sijoitettavaksi.⁶⁶ Tavoitteena oli siis ensin päättää sijoitettavien henkilöiden määrä ja vasta sen jälkeen edetä erilaisten tilojen jakamiskysymykseen.

Yllättäen Virolainen esitti tämän jälkeen käsityksensä, jonka mukaan kielipykälä ennemmin tai myöhemmin tulisi kumottavaksi. Kielipykälän suoranaista kumoamista ei tässä vaiheessa enää juurikaan esiintynyt virallisissa keskusteluissa. Virolainen toivoi muutoksia, joilla jo nyt voitaisiin käyttää ruotsalaisalueiden maata maksimaalisesti hyväksi. Kullbergin mukaan tämä linja teki ruotsinkielisten oman asuttamistoiminnan mahdottomaksi. Hän katsoi suomenkielisten alueiden riittävän, eikä uskonut aiheelliseksi heikentää ruotsinkielisten asemaa. Kullberg vetosi vielä 92 pykälään ja katsoi, että ruotsinkieliset olivat jo tehneet suuria myönnytyksiä riittävästi. Eskola puolestaan arveli, että suomalaisväestöä voisi sijoittaa ruotsalaisalueelle ehdotettua enemmän ja sitä tulisi sijoittaa niin paljon kuin mahdollista, kunhan kunnan kielellinen luonne ei muuttuisi. Virolainen lisäsi vielä, että suomalaisväestön lisääntymisprosenttilukua olisi nostettava niin, että lain mahdollisuudet voitaisiin kokonaan käyttää.⁶⁷

Uusitalo asettui Kullbergin puolelle. Hänen mielestään esimerkiksi paikallisten maansaajien tarvitseman maan määrää oli liaksi pienennetty. Koska maata ruotsinkielisillä alueilla tulisi jäämään yli ei Uusitalon mielestä ollut toivottavaa, että ”kansallisuuskysymys” näytelisi osaa tässä. Pusa huomautti vielä lopuksi, että ”ruotsalaista maata viljellään myös suomalaisella työvoimalla”. Pusa vetosi arvioon, jonka mukaan siirtoväki saisi ruotsinkielisiltä alueilta käytettävissä olevista 28 000 hehtaaria vain 8000 ha. Pusan mukaan suomalaisalueella käytettävissä oleva maa ei riittäisi siirtoväelle, eikä kyse ollut kielellisestä sorrosta. Keskustelun päätyttyä Vennamo totesi, että 2 % kantaa olivat puoltaneet Kullberg ja Uusitalo ja katsoi lopputuloksen olevan, ettei maalautakunnan entistä kantaa ole muutettava.⁶⁸ Maalautakunnan kanta oli yhtä kuin 4 % muutos. Tämän ”ratkaisevan kokouksen” sisältö oli hyvin erikoinen, koska sen aikana esitettiin niin muutoksia kielipykälään kuin itse pykälän kumoamista, eli keskeisten keskusteluaiheiden ohelle haluttiin tuoda uusia, hyvin radikaaleja ratkaisuja. Monia niistä ei enää käsitelty tämän kokouksen jälkeen.

Sijoitussuunnitelmaan palattiin lautakunnan kokouksessa 4.7.1946. Ihamuotila totesi tuolloin pitkään puituun asutustoiminnan hitauteen liittyen, että ruotsinkielisen alueen sijoitussuunnitelma oli edelleen vahvistamatta. Ihamuotila ihmetteli, että koska maalautakunnan kanta oli, että kielisuhteet mainitulla alueella saivat muuttua 4 % ja ruotsinkieliset suostuvat 2 %:iin, niin kuinka oli mahdollista, että Espoon kuntaan oli sijoitettu Porkkalan alueen ruotsinkielisiä niin paljon, että ruotsinkielisten lukumäärä kunnassa muuttui 6 % entistä suuremmaksi. Ihamuotilasta prosenttiylityksiä oli tehtävä myös toiseen suuntaan eli suomenkielisten hyväksi tai olisi pysyttävä maalautakunnan sopimassa 4 % rajassa. Jälkimmäisen säännön noudattaminen tiesi 180 porkkalalaisen siirättämistä muualle Espoosta ja suomenkielisten siirtämistä tilalle. Samalla suomenkielisille olisi vapautunut 3000 hehtaaria maata ja koska Ihamuotilasta jo yhden kunnan kielisuhteiden muuttaminen vapautti asutukseen suuren määrän maata, oli kysymys tärkeä.⁶⁹

Vennamo vastasi, että porkkalaisten sijoitus oli järjestetty hänen ollessaan ”Amerikassa” ja että sijoitus oli tapahtunut ylempien viranomaisten toimesta ja vastoin ASO:n esitystä. Virolainen taas vaati,

että porkkalalaisten sijoituksessa olisi noudatettava maalautakunnan kantaa tai suomenkielisiä olisi sijoitettava suuremmissa määrissä ruotsalaisalueelle. Pöytäkirjan mukaan Kullberg ”väitti ettei porkkalalaisten sijoitukseen hänellä ole osuutta.” Uusitalo oli samaa mieltä kuin Ihamuotila mutta piti ruotsalaisalueen asuttamisrajana 2 %. Kullberg oli prosenttisuudesta samaa mieltä. Lopuksi maalautakunta totesi olevansa yksimielinen siitä, että ruotsalaisalueen sijoitussuunnitelma oli viimeinkin vahvistettava ja kanta oli saatettava valtioneuvoston tietoon.⁷⁰

Samana päivänä järjestettiin illalla toinenkin maalautakunnan kokous. Suomen ruotsalaiset kansankäräjät oli lähestynyt Valtioneuvostoa kesäkuussa 1946 kirjeellä, jossa vaadittiin kahta asiaa. Ensimmäkin anottiin, että sijoitussuunnitelma kiireellisesti vahvistettaisiin ja että kaikki ruotsinkielisen Pohjanmaan asutustarkoituksiin saatavissa oleva maa käytettäisiin oman väestön tarpeeksi. Toiseksi kansankäräjät vaativat, että vuoden 1936 asutuslakiin oli otettava säännös, joka turvaisi ruotsinkielisen ja suomenkielisen väestön suhteen ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa. Lautakunnasta kirje lähetettiin edelleen vuoden 1936 asutuslakikomitean käsiteltäväksi. Virolaisen mukaan kirjelmää oli turha käsitellä lautakunnassa, koska maalautakunnan 4 % kanta ei asiaan vaikuttanut, mikäli se tulisi Valtioneuvoston päätettäväksi. Kullberg vaati lopuksi, että kirjelmä oli lautakunnassa asiallisesti tutkittava.⁷¹

Nämä kaksi 4.7. järjestettyä kokousta olivat monella tapaa merkittävät. Ne osoittavat, että maalautakunnan kannaksi oli Uusitalon ja Kullbergin vastustuksesta huolimatta vakiintunut 4 % muutos kielisuhteissa. Toiseksi porkkalaisten sijoittaminen Espooseen runsaissa määrin osoittaa, että kielipykälän rajoitusten katsottiin koskevan myös ruotsinkielisiä. Kansankäräjien vaatimus kielipykälästä toiseen olemassa olevaan asutuslakiin eli vuoden 1936 asutuslakiin on myös huomiota herättävä kohta. Ruotsinkieliset halusivat laajentaa oikeuksiaan asuttamistoiminnassa maanhankintalain ulkopuolelle.

Kokouksessa 13.8.1946, eli juuri ennen sijoitussuunnitelman vahvistamista valtioneuvostossa, keskusteltiin ruotsalaisraivauksen eli ruotsinkielisten maanluovutuksesta vapautumisen vastineeksi tehtävän uuden pellon raivaamisen määristä. Tuolloin Ihamuotila ilmoitti, että ensin tarvittaisiin vahvistettu sijoitussuunnitelma, jonka perusteella tiedettäisiin, paljonko raivaus tulisi merkitsemään. Virolainen pohti, oliko oikein antaa kyseessä olevissa kunnissa myös ensisijaisille maanluovuttajille⁷² raivausoikeus. Hän myös ihmetteli ruotsinkielisten suurta kiirettä asian suhteen, koska Virolaisen mielestä he ”tähän asti olivat jarruttaneet ruotsalaisalueen sijoitussuunnitelman vahvistamista ja asutustoimintaa ruotsalaisalueella.” Kullberg kiisti viivyttelyn, piti esitettyä suunnitelmaa ruotsalaisraivauksesta hyvänä ja tärkeänä ja toivoi, että maalautakunta hyväksyisi sen. Toimistopäällikkö Taneli Juusela ilmoitti, että myös ensisijaisilla luovuttajille olisi tarpeellista antaa raivausoikeus. Pusa vaati, että hankittaisiin selvitys siitä, voisiko esitys merkitä ensisijaisten luovutusvelvollisten ruotsalaisuudella pääsevän kokonaan maanluovuttamisesta. Kokouksessa asiantuntijana kuultu agronomi Eugen Eriksson selitti tämän jälkeen raivaussuunnitelmia ja esitti, että Ruotsista saataisiin vielä syyskuuksi viisi raivauskonetta ja seuraavana keväänä (1947) vielä 25. Tällä tavoin oli Erikssonin mukaan mahdollista edistää raivaustoimintaa, kun mukaan saataisiin ”taloudellisesti raivaamaan pyrkiviä intressipiirejä” eli esimerkiksi varakkaampia maanomistajia ja yhtiöitä. Lopuksi päätöstä lykättiin.⁷³

Seuraava kokous jatkoi ruotsalaisraivauksen pohdintaa raivaustoimiston 13.8. laatiman muistion pohjalta. Muistio oli käytännönläheinen ja raivaustoimiston mukaan pääasia oli, että lopullisessa sijoitussuunnitelmassa edellytetty määrä erilaatuisia tiloja ja alueita muodostettaisiin ja luovutettaisiin maansaantiin oikeutetuille ja että muu osa luovutusvelvollisuudesta kompensoitaisiin raivauksella. Käytännössä raivausten alkujärjestelyjen ehdotettiin tapahtuvan siten, että sijoitussuunnitelman valmistuttua maanlunastuslautakunnat kutsuisivat luovutusvelvolliset alueittain kokouksiin, jossa sijoittamisesta ja raivaustamisesta kustannuksineen tiedotettaisiin ja tämän jälkeen maanomistajat sitovasti ilmoittaisivat, missä määrin luovuttaisivat maata ja missä määrin raivauttaisivat sitä. Jos raivaajia olisi niin paljon, ettei tarpeellista

määrää reaalityloja ja -alueita⁷⁴ saataisi muodostetuksi, oli maanlunastuslautakunnan jaettava raivausoikeus toissijaisille luovutusvelvollisille. Vastaavasti jos raivaajia oli vähän, oli oikeus myönnettävä myös ensisijaisille luovuttajille.⁷⁵

Kokouksen aluksi Vennamo lausui, että ASO oli valmis hyväksymään muistion suunnitelman ja Kullberg jatkoi huomauttaen, että esitetty menettely olisi lainmukainen. Pusa epäili suunnitelman lainmukaisuutta ja etenkin epävirallisina pitämiään kokouksia, joiden tulokset hänestä jäisivät epävarmoiksi. Pusa piti parempana alkukokouksia, joissa asianomaiset tekisivät raivaustarjoukset. Vennamo arveli Pusan ehdottamaa tapaa liian hitaaksi. Pääjohtaja Ahla ihmetteli ruotsalaisraivauksen kiirettä, etenkin, kun raivauksen alkamisajankohtana syksynä käytössä olisi vain viisi raivauskonetta. Koska 92 § oli perustuslakivaliokunnassa yhä käsittelyssä, piti Ahla päättämistä ennenaikaisena, saaden Virolaisen kannatuksen. Tähän Juusela huomautti, ettei sijoitussuunnitelman vahvistaminen vaikuttanut raivaukseen, jonka menettelytapa vasta oli nyt kyse. Tämän jälkeen Uusitalo kertoi kannattavansa ehdotusta, kuten Vennamokin ”eräistä epäilyksistään huolimatta”. Hän piti ruotsinkielisten omalta taholta tekemää aloitetta raivaustoiminnasta positiivisena.⁷⁶

Tämän jälkeen keskustelu kääntyi siihen, milloin raivaamisen voisi aloittaa. Pusa ihmetteli, miksi asialla oli kiire vasten syksyä ja arveli, että kyseessä oli kiertotie luovutusvelvollisuudesta pääsemiseksi. Vennamo selitti, että ensisijaiset luovuttajat eivät olleet raivanneet siksi, etteivät tienneet olevansa oikeutettuja. Raivaustoimiston esitys koski menettelytapaa, ei sijoitusperiaatetta. Ihamuotila kertoi tämän jälkeen käsittäneensä asian niin, että ennen raivauspäätöksiä tarvittaisiin sijoitussuunnitelma. Menettelytapa saatettiin hyväksyä ennen tätä, mutta Ihamuotila ei uskonut ruotsinkielisten ryhtyvän raivaamaan ilman sitoumuksia ja lupauksia. Vennamo arveli näiden lähtevän raivaamaan voimassa olevan lain pohjalta. Kullberg sanoi, että raivaus olisi päässyt jo keväällä 1946 alkuun, mikäli raivaussuunnitelma olisi ollut valmis. Tämän jälkeen asiasta äänestettiin ja ratkaisua päätettiin lykätä.⁷⁷ Ruotsalaisraivaus palasi keskusteluun kokouksessa 20.8. ja Pusa esitti samanlaisia kysymyksiä kuin edellisessä kokouksessa. Samalla hän mainitsi, että monet Elimäelle raivatut kylmät tilat eivät olleet elinkelpoisia. Kullbergin mukaan päätös tarvittiin nyt, että koneet saataisiin maahan Ruotsista. Lopuksi päätettiin äänin 5–3, että ensisijaiset luovutusvelvolliset vapautuisivat luovutusvelvollisuudesta, mikäli nämä raivaisivat⁷⁸.

Kokous osoittaa, että lautakunnan sisällä oli syvällisiä epäluuloja, mutta toisaalta suurta halua päästä etenemään asioissa. Jakolinjat eivät toisaalta olleet selviä ja vakiintuneita vaan ehdotukset saivat kannatusta välillä yli kielij- ja puoluerajojen sekä yllättävistä suunnista, kuten Vennamon kannattaessa Kullbergin esitystä. Yleensä suunnitelmien eteneminen pysähtyi lisäselvitysten vaatimiseen ja sen toteuttamiseen, että tietoa puuttui pätevän ja lopullisen suunnitelman tekemiseksi. Keskinäiset epäluulot estivät joissakin tapauksissa jopa periaatepäätökset, jotka eivät vielä johtaneet konkreettisiin lukumäärällisiin päätöksiin. Jälkiviisaasti voidaan todeta, että raivauksen suhteen niin kiirehtimisellä kuin konkreettisten lisätietojen vaatimisella oli perustelunsa ja haittansa. Konkreettisiin raivauslukuihin perustuvat niin sanotut ruotsalaisraivaukset saatiin toden teolla käynnistymään vasta viisi vuotta maanhankintalain voimaantulon jälkeen 1950-luvun alussa, kun asutustoiminta oli käytännössä päättymässä. Monet ruotsinkieliset sopivat suorittavansa jo tätä ennen vuonna 1947 niin kutsuttuja ennakkoraivauksia suorittamalla uuden pellon raivauskustannuksia. Käytännössä kaikki ennakkoraivaajat valittivat myöhemmin raivauksistaan vaatien valtiolta korvauksia, koska laskivat maksamansa kustannukset liian suuriksi asutustoiminnalta säästyneeseen maa-alaan sekä heille velvoitettuihin raivauksiin nähden⁷⁹.

Sijoitusasioihin palattiin vielä myöhemminkin valtioneuvoston jo vahvistettua ruotsin- ja kaksikielisten alueiden sijoitussuunnitelmat. Esimerkiksi 15.10.1946 keskusteltiin kansankäräjien kierto kirjesta, jossa valitettiin vapaaehtoiskauppojen tulkinnoista⁸⁰. Vahvistettuinaakaan suunnitelmat eivät vielä lyöneet lukkoon ruotsin- ja kaksikielisten alueiden asioita, vaan poikivat uusia kiistoja.

Uusi kierros asutuskeskustelusta samoin keskustelijoin – Maankäyttölaki

Maanhankintalaki, kielipykälä ja sijoitus suunnitelmat saavat lisävalaistusta suunnitteilla olleesta asutusta, maankäyttölaista, jonka piti korvata kuolleeksi kirjaimeksi jäänyt vuoden 1936 asutuslaki. Maatalousministeriössä toimineen maankäyttölainsäädäntökomitean⁸¹ keskeinen kokoonpano oli jäsenistöltään käytännössä sama kuin maalautakunnan.

Komitean visiot lähitulevaisuudesta olivat realistisia perustuen melko paikkansapitäviin tutkimuksiin ja ennustuksiin. Kehityksen nähtiin johtaneen ja johtavan maanviljelijäväestön suureen supistumiseen. Väestö oli muuttamassa teollisuuden palvelukseen, mikä oli samalla kohottanut elintasoja. Vastaavasti arveltiin maanviljelyn tehostumisen mahdollistavan jatkossa omavaraisuuden säilyttämisen. Teollisuus hakeutuisi maalaiskuntiin, maatilojen tarve vähenisi, mutta asuntojen tarve pysyisi yhä. Keskeistä oli komitean mukaan omavaraisuuden turvaaminen⁸². Komiteassa arveltiin lisäksi, ettei Suomesta tulisi maataloustuotteiden vientimaata. Komitean mietinnöt vuodelta 1946 osoittavat hyvin, ettei *Munkalaisten invaasiossa* esitetty väite jonka mukaan maanhankintalain säädännöstä vastanneet eivät osanneet eivätkä halunneet ennakoita tulevia muutoksia⁸³, pidä paikkaansa.

Eräässä kokouksessa Aaro Uusitalo (SKDL:n kansanedustaja) pohti, voisiko maata saada kiireellisesti sellaisille ”jotka ovat halukkaita ja pystyviä” maanhankintalain muutoksella. David Nissisen mukaan maanhankintalaki rakentui toiselle pohjalle, eli se oli tehty karjalaisia ja määrättyä ikäluokkaa varten. Uusi laki olisi uusia ikäluokkia varten.⁸⁴ Käytännössä maanhankintalaki oli siis tehty ajankohtaisen ongelman ratkaisemiseksi, mutta maankäyttölaki olisi tulevaa sukupolvea varten. Valtiovallan ja sen alaisuudessa toimivien viranomaisten näkökulmasta maanhankintalaki oli maankäyttölakien sivupolku, ei perinteen jatkumoa. Varsinainen jatkumo oli vuoden 1936 asutuslain ja työn alla olevan maankäyttölain välillä.

Mahdollinen kielipykälä esiintyi varhain maankäyttölakia koskevissa keskusteluissa. Kokouksessa 17.5.1946 komitea käsitteli pelkästään ruotsinkielisten lausuntoja asiasta, ja kokouksen alkupuoli oli käytännössä maanhankintalain kielipykälästä käyty laaja keskustelu tiivistettynä muutamalle liuskalle. Kullberg lausui yksikantaan kokouksen alkuun, että ruotsinkielisellä asutusalueella pitäisi asuttamista varten hankitut maat antaa vain ruotsinkielisille. Vennamo ei kannattanut maanhankintalain kielisäädännösten ottamista uuteen lakiin, koska se vaikeuttaisi asutustoimintaa. Kullbergin mukaan pelkona oli ruotsalaisalueiden suomalaistaminen. Nissisen mukaan tarkoitus ei ollut jouduttaa alueiden suomalaistamista asutustoiminnan kautta, mutta hänkään ei katsonut erillistä säännöstä lakiin tarpeelliseksi. Kullbergin mukaan ruotsinkieliset mielellään katsoisivat ”lainsäädännön” eli oman pykälän perustaksi ja hän kommentoi muutamaa puheenvuoroa myöhemmin: ”Enemmistö voi pakkotoimenpitein huomattavasti huonontaa vähemmistön asemaa, ellei laki sitä estä. Sellaisia yrityksiä on jo aikaisemmin tehtykin.” Vastaukseksi Vennamo totesi vuoden 1936 lain periaatteiden turvaavan ”ruotsalaisasutuksen”. Nissinen taas korosti, että suomalaisen ryhmäasutuksen toimeenpano ruotsalaisalueilla olisi estettävä ja pääasiana oli, ettei pakkotoimenpitein ryhdyttäisi suomalaisten ryhmäsijoittamiseen ruotsinkielisille alueille. Loppukaneettina Kullberg esitti, että ajatus yksikielisestä valtiosta voisi ilmaantua tulevaisuudessakin ja siksi vastaisen varalta olisi lakiin saatava turvaavia säännöksiä.⁸⁵

Asutuslakikomitea käsitteli kielipykäläasiaa seuraavan kerran kokouksessaan kaksi vuotta myöhemmin 6.4.1948, jolloin esillä olivat Vennamon ja Kullbergin ehdotukset. Käytännössä pohdinnan alaisina olivat väestön siirrot kunnasta toiseen. Kokouksessa esitettiin heti alkuun, että erillisen kielilain voisi jättää kokonaan pois koska ”Normaalijan laissa ei ole koskaan pyritty sortamaan ruotsalaisia”. Kullberg

vetosi yleiseen levottomuuteen maailmassa ja halusi turvapykälän lakiin. Hänen ehdotukseensa kuului ajatus, että kielisuhteet säilyisivät samana. Keskustelun perusteella ruotsinkielisten pelkona oli väestön siirtäminen, eli suomenkielisen väestön tulo rannikon ruotsalaisalueelle. Mielenkiintoisimman linkin maanhankintalakiin ja sen kielipykälän perimmäiseen ideaan muodostaa Kullbergin toteamus: ”Ruotsalaisen väestön kansalliset juuret pohjautuvat maaseutuun.” Tällä ruotsalaismaan käsitteellä oli argumentoitu Suomessa pitkään. Vielä yksi maanhankintalain déjà-vu-ilmio koettiin, kun kokouksessa pohdittiin Pohjanmaan ruotsinkielisten muuttamista etelän ruotsalaismaille, joille haluttiin varata etuoikeus.⁸⁶

Maankäyttölakiin yritettiin ajaa omaa kielipykälää vuoden 1954 valtiopäivillä. Pykälän toivomusaloite (n:o 239) ei kuitenkaan tullut RKP:lta vaan SKDL:lta eli Gösta Rosenbergilta ja Hertta Kuusiselta. Varsinainen esitys kielipykälästä hylättiin 1957. Mietinnössään maatalousvaliokunta ei pitänyt asianmukaisena vain joitakin kuntia koskevan erillisen lain säätämistä⁸⁷. Maankäyttölaki tuli varsinaisesti voimaan vuonna 1955. Vasemmiston tuki ruotsinkielisille ja erilliselle kielipykälälle asutustoiminnassa oli vanhan linjan jatkumoa. Mahdollisesti SKDL:llä oli kielipykälän ajamisessa muistissa Pernajan kuntaan ajettu Merikoivisto-hanke. Tähän kaksikieliseen, enemmistöltään ruotsinkieliseen kuntaan piti perustaa Koiviston siirtoväelle oma uusi suomenkielinen kunta, Merikoivisto. Hanketta tukemassa oli myös karjalaisia SDP:n kansanedustajia. SKDL vastusti Merikoivistoa ankarasti⁸⁸, mikä myös näkyi sen äänisaaliissa Uudellamaalla eduskuntavaaleissa 1948. Tuolloin ruotsinkieliset sosiaalidemokraatit menettivät vaaleissa 5000 ääntä ruotsinkielisiltä alueilta⁸⁹.

Sijoitussuunnitelma vahvistetaan – ASO:n laskelma vaihtoehtoista syyskuussa 1946

20

Uudenmaan ja Varsinais-Suomen sijoitussuunnitelma vahvistettiin valtioneuvoston toimesta elokuussa 1946. Suunnitelmaan kuului myös entiseen Viipurin lääniin kuulunut Pyhtää, minkä lisäksi suunnitelma kattoi Porkkalan siirtoväen sekä Pohjanmaan ruotsinkielisten rintamamiesten sijoitussuunnitelman. Laskelmassa oletuksena oli, että käytettävissä oli 31 905 hehtaaria maatalousmaata ja maatalouskelpoista maata. Sijoitussuunnitelma ei ollut tarkalleen ottaen kuntakohtainen, vaan siinä oli yhdistelty joitakin alueita.⁹⁰

Syyskuussa 1946 Asutusasiainosasto antoi lausunnon⁹¹ siitä, mitä muutoksia aiheutuisi sijoitussuunnitelmaan, jos sitä laadittaessa noudatettaisiin kielilain tulkintaa (ks. Taulukko 1). Tämä merkitsi siis suunnitelmaa, jossa kuntien kielellinen luonne ei muuttuisi. Tämän laskelman perusteella ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin olisi voitu sijoittaa 3833 perhettä, joista 1636 oli suurimpien tilamuuotojen eli viljelys- ja asuntoviljelystilojen ja 2197 pienempien eli asuntotilojen ja asuntotonttien saajia. Asuttamiseen tarvittiin 13846 hehtaaria maatalous- ja maatalouskelpoista maata.

Pika-asutustiloille palaavien maansaajien ja kalastustilojen saajien määrä oli eri suunnitelmissa vakio. Vennamo pohjasi laskelmansa siihen, että ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa olisi saatavilla 36 695 hehtaaria maatalous- ja maatalouskelpoista maata. Tämä on lähes 4 800 hehtaaria enemmän kuin hyväksytyssä 2 % suunnitelmassa⁹² mikä toisaalta on uskottavaa, sillä maalauskunnan pyytämät laskelmat ja maanlunastuslautakuntien valmistelutyöt olivat 1945–1946 jatkuvasti kasvattaneet arviota maatalouskelpoisen maan määrästä.

ASO oli alusta alkaen tietoinen siitä että esimerkiksi Sipoo, Västernärjä ja Tenhola olivat yksikielisiä kunnista rajatapauksia, joissa suomenkielisen väestön lisääminen herkästi muuttaisi kunnan kaksikieliseksi. Tästä syystä kielilakiin pohjautuvasta sijoitussuunnitelmasta laadittiin toinen, rajatapauskunnat

huomioiva suunnitelma, jossa suomenkielistä väestöä lisättiin niissä vain 1 %. Tämä pudotti suomenkielisten muita kuin kalastus- tai pika-asutustiloja saavien perheiden määrän 3357:ään.⁹³ On ilmeistä, että tämä suunnitelma oli ASO:n mielestä mieluisin, koska siinä huomioitiin hyvin myös ruotsinkielisten oikeudet rajatapauskunnissa.

Paasikiven arkistossa säilyneessä 4 % suunnitelmassa kaavailtiin 1268 tilan tai tontin perustamista suomenkieliselle siirtoväelle. Tämä täsmää Silvo Hietasen kirjoituksessa esiintyvään tietoon noin 1200 tilasta⁹⁴. Luvuista tosin puuttuu joitakin kuntia ja kaupunkeja, merkittävimpana Helsinki, jonka laskelmassa huomioidaan vain paikalliset maansaajat sekä 40 perhettä Porkkalasta. Ilmeisesti ASO ratkoi pääsääntöisesti vasta maaseudulle sijoitettavan siirtoväen määrää. Pika-asutustilalliset ja kalastajat ovat suunnitelmassa vakiot.

Lausunnossa neljän prosentin suunnitelman perusteella kuntiin tuli sijoittaa 3319 perhettä. Ero oli vain 38 perhettä verrattuna kielilain pohjalta tehtyyn ”rajatapausuunnitelmaan”, ja vähennykset tehtiin viljelys- ja asuntoviljelystiloista. Valtioneuvoston hyväksymä 2 % linja merkitsi, että kuntiin voitiin sijoittaa 669 perhettä viljelys- ja asuntoviljelystiloille sekä 546 perhettä asuntotiloille ja asuntotonteille. Virallistettu suunnitelma tiesi siis yli 1600 asuntotilan ja -tontin katoamista, kun taas suurimpia tiloja katosi 453 kappaletta verrattuna 4 % suunnitelmaan. Oletettavasti laskelmassa oli 4 %:n pohjana hallituksen esityslista heinäkuulta 1946, jossa esitettiin, etteivät asuntotilat -ja tontit paikkakunnilla pitkään asuneille tai siellä työskenteleville muuta kielisuhteita. Kahden prosentin suunnitelmassa ne muuttivat. Mikäli verrataan kielilain mukaan laadittua ”positiivisinta” suunnitelmaa ja 2 % mukaan toteutunutta ”negatiivisinta suunnitelmaa”, on eroa 967 viljelystilaa ja asuntoviljelystilaa sekä 1651 asuntotilaa ja asuntotonttia. Käytännössä tämä 2618 tilan katoaminen tiesi sitä, että ainakin yli kymmenentuhatta suomenkielistä siirtoväkeen kuulunutta jäi sijoittamatta Varsinais-Suomen ja Uudenmaan ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin. Samalla 2 % linjan toteutuminen merkitsi sitä, että maatalous- ja maatalouskelpoista maata jäi 7651 hehtaaria (ilmeisesti 7851 ha) käyttämättä asutustarkoituksiin.⁹⁵

	Kielilain mukaan		Kielilain mukai- nen, rajatapaus- kunnat huo- mioiva		4% muutos		Valtioneuvoston hyväksymä 2 % muutos	
	Tilaa	ha	Tilaa	Ha	Tilaa	Ha	Tilaa	Ha
	1		2		3		4	
Maatalous- ja maatalouskel- poista maata käytettävissä		36695		36695		36695		36695
Maatalous- ja maatalouskel- poista maata käytetty:								
Pika-asutustilat	132	1375	132	1375	132	1375	132	1375
Kalastustilat	481	1784	481	1784	481	1784	481	1784
Paikalliset maansaajat	18178	10606	18178	10606	18178	10643	18178	10806
Porkkalan siirtoväki	1150	3874	1150	3874	1150	3874	1150	3874
Muu siirtoväki								
Viljelys- ja asuntoviljelystilat	1636	13856	1160	13111	1122	9425	669	6235
Asuntotilat ja -tontit	2197		2197		2197		548	
Lisämaan saajat		4960		4960		4896		4970
Maatalous- ja maatalouskel- poista maata jää käyttämättä		250		985		4698		7651

Taulukko 1. Asutusasiainosastossa 19.9.1946 laadittu laskelma, jossa vertaillaan Varsinais-Suomen ja Uudenmaan ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmien eroja. Suunnitelmissa oli keskeisiä eroja sijoitettaessa suomenkie-
listä maataloussiirtoväkeä viljelytiloille, asuntoviljelytiloille, asuntotiloille ja asuntotonteille. Huom. Tyypot mukana puh-
taaksikirjoitetussa laskelmassa. Esim. 7651 = 7851. Lähde: Vertailu eri tavalla laskettujen yksikielisten ruotsalaisten
ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmista laadittujen yhdistelmien välillä. Kirje I 6452/1-46. Eduskunnan maa-
talousvaliokunnalle 19.9.1946. Liite 2. Jäljennös 1.2.1947. Hkc:4 Asustustoiminta ja maan jälleenrakennus 1945–
1956. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. Kansallisarkisto, Hämeenlinnan toimipiste.

Hyväksytyssä 2 % suunnitelmassa on luonnollisesti pika-asutustiloille palaavien (132) ja kalastus-
tiloja saavien (481) määrä sama kuin ASO:n kirjelmässä. Kuitenkin hyväksytyssä 2 % suunnitelmassa on
muuta suomenkieliselle siirtoväelle tulevia tiloja 814 kappaletta, joille tuli sijoittaa tarkemmin määritte-
lätön määrä henkilöitä. Luvuista tosin puuttuivat tässäkin suurien kaksikielisten asutuskeskusten kuten
Helsingin ja Turun luvut, jotka myöhemmin nostivat tilaluvun 2151 tilaan tai tonttiin. Yksistään Helsin-
kiin piti perustaa 1000 tilaa tai tonttia 5000:lle ja Turkuun 233 tilaa 1165:lle siirtoväkeen kuuluvalla.⁹⁶
Käytännössä suurimmissa kaupungeissa yksistään väestön suuren pohjan vuoksi siirtoväen tulolla ei ollut
kuin marginaalinen vaikutus kielisuhteisiin, joten kielikysymyksen tarkastelun kannalta ne eivät ole hedel-
mällisiä: Oleellinen kysymys liittyi kauppaloihin ja maalaiskuntiin. On myös huomattava, että myöhemmät
muutokset suunnitelmiin muuttivat tilamääriä, esimerkiksi 10.6.1948 valtioneuvosto päätti nostaa Myrs-
kylän tilaluvun 39:stä 76:een. Samalla Pohjan kunnan määrä pudotettiin 42 tilasta 33:een.⁹⁷

Mekaanisesti laskettuna eroa 4 % ja 2 % suunnitelmien välillä on 454 tilaa tai tonttia. Silvo Hieta-
sen mukaan suunnitelmien ero oli 350 tilaa Uudellamaalla⁹⁸, mutta tämä on ilmeisesti lapsus: Erotus käsitti
myös Varsinais-Suomen kunnat. Lisäksi laskelma 350 tilasta perustui Paasikiven arkiston perusteella⁹⁹
ainoastaan kuntiin, joissa asutusasiainosaston ehdotus ja ruotsinkielisten ehdotuksen erotus olivat suu-

rimmat, eli määrä oli todellisuudessa suurempi, vaikka Paasikivi kommentoikin eron pienuutta ”350 perheellä” päiväkirjassaan 23.5.1946 ja keskustelussa Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotovin kanssa 16.8.1946: ”Nyt on kysymys ainoastaan 350 karjalaisperheestä ja se on suhteellisen pieni asia.”¹⁰⁰

Tuoreessa *Muukalaisten invaasiassa* esitetään vähättelevään sävyyn, että tämä 350 tilaa oli kaiken kaikkiaan kielipykälän kokonaisvaikutus, eli ilman 92 pykälää ”vain” 300 tilaa lisää olisi saatu perustettua ruotsalaisalueille, vaikka todellisuudessa tämä luku oli vain karkeasti laskettu erotus 2 % ja 4 % suunnitelmien välillä¹⁰¹. Huomattavasti 350 tilaa korkeampaan lukuun voidaan päästä myös *Muukalaisten invaasiassa* lähteenä käytetyn¹⁰² Talousneuvoston muistion ”Maanhankintalain ns. ruotsalaispykälän vaikutus sijoittamismahdollisuuksiin”¹⁰³ avulla. Muistiossa arvioidaan, että kielipykälän 2 % tulkinnan vuoksi ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa käyttämättä jäi niin paljon maata, että sille olisi voitu muodostaa 700 viljelystilaa lisää siirtoväkeen kuuluville maansaajille. On vielä huomattava, että tässä yhteydessä *viljelystila* oli siis suurin 15 hehtaarin tilamuoto eikä yleistermi. Myös pienempiä tiloja olisi voitu muodostaa huomattavasti enemmän.

Olennaiseen kysymykseen, kuinka paljon suomenkielistä siirtoväkeä olisi voitu kuntiin sijoittaa, mikäli minkäänlaista kielipykälää ei olisi ollut, ei voi antaa vastausta. Laskelmat ylipäätään perustuivat jatkuvasti liikkuviin arvioihin tarjolla olevasta maan määrästä, mutta oli sidottu väestönlaskentaan vuodelta 1940. Mikäli erotuksen pohjaksi otetaan suomenkielisille lievin kielipykälän tulkinta ja ankarin 2 % vahvistettu linja sekä arvioidaan, että jokaisessa perheessä oli neljä henkeä, voidaan laskea, että ainakin yli 10 000 henkeä suomenkielistä siirtoväkeä lisää olisi voitu sijoittaa Etelä-Suomen ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin asutuskäyttöön tarkoitettulle maalle.

Johtopäätökset

Kielipykälän alku ja lopullinen sanamuoto sekä sijoitussuunnitelmien synty ja vahvistus olivat monisyisen keskustelun ja poliittisen sekä virkamiestyöskentelyn tulos. Hyvin varhain vakiintuivat kuitenkin monet periaatteet. Tärkeintä ruotsin- ja kaksikielisten kuntien kohtalon osalta oli luonnollisesti, että kielipykälän ylipäätään oli oltava laissa. Varhain päätettiin, että ruotsinkielisten maanhakijoiden oli saatava maata ruotsinkielisistä kunnista ja kaksikielisissä kunnissa suomenkieliset maansaajat oli sijoitettava suomenkielisten keskuuteen ja ruotsinkieliset ruotsinkielisten.

Käytännössä ensimmäinen kamppailu liittyi kielipykälän sanamuotoon ja toinen sanamuodon tarkoitukseen. Paasikiven kanta oli, ettei kielipykälää sidottu kielilakiin, vaikka hän käytti myös ”kielilakitul-kintaa” periaatteessa kannattavia sanamuotoja eli ruotsinkielisestä ei saanut tulla kaksikielistä eikä kuntien enemmistökieli saanut muuttua suomenkielisten asuttamisen myötä. Kielilain nojalla suomenkielistä siirtoväkeä sai sijoittaa sen verran, ettei kunnan ”luonne” muuttuisi eli ruotsinkielisestä ei tulisi kaksikielistä eikä kaksikielisessä enemmistön kieli muuttuisi. Tästä pykälästä eli useita rinnakkaisia tulkintoja, joista osasta on vain mainintoja pöytäkirjoissa: Ensinnäkin esitettiin kuntien kielellistä luonnetta korostava tulkinta. Toiseksi esitettiin eri kieliryhmien määrään perustuen samat suhteelliset ”prosenttiluvut” säilyttävä tulkinta. Lisäksi joissakin yhteyksissä väläytettiin esimerkiksi kaksikielisten kuntien erilaista kohtelua sen perusteella, asuiko niissä 1/3 vai 2/3 osuus ”toiskielisiä”. Toinen kamppailu alkoi heti maanhankintalain vahvistamisen jälkeen, jolloin etenkin kalastajia koskevan Etelä-Suomen kuntien sijoitussuunnitelman työstäminen alkoi. Käytännössä Pohjanmaa pientilavaltaisena oli jo hylätty merkittävänä siirtoväen sijoittamisalueena, mutta sitäkin koskevia sijoitussuunnitelmia työstettiin ja joissakin suunnitelmissa Pohjanmaa, Varsinais-Suomi ja Uusimaa esiintyvät yhtenä kokonaisuutena.

Toisen kamppailun ydin oli kielipykälän ”oleellisesti”-sanan tulkitseminen, jonka maatalousministeriön asutusasiainosasto tulkitsi tarkoittavan 4 % muutosta kielisuhteisiin, kun taas ruotsinkielisten edustajat ajoivat 2 % muutosta. Paasikiven periaatteellinen kanta oli 1–2 % muutos, mutta ilmeisesti hän halusi pykälää tulkittavan puhtaasti sanamuodon eikä prosenttiluvun perusteella.

Usein suunnitelmien kiirehtimisvaatimuksille lyötiin jarrua lautakuntatyöskentelyssä, koska jäsenien mielestä käytettävissä ei ollut riittävästi tietoja sitovan päätöksen tekoon. Myös ruotsinkieliset piirit moittivat valmistelutyön hitautta, vaikka etenkin maalautakunnan karjalaisjäsenet syyttivät vastineeksi ruotsinkielisiä hidastelusta. Ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmat eivät olleet muusta kehityksestä irrallisia, vaan niveltynyt osa laajempaa kokonaisuutta. Hitautteen vaikutti myös ilmiselvästi ruotsinkielisten ja suomenkielisten toisiaan kohtaan tuntema syvä epäluulo. ASO:n ylijohdajan ominaisuudessa Vennamo yritti usein pikemminkin ennakoita ongelmia ja pitää periaatteet ja konkreettiset, tarkat sijoitettavia sekä perustettavia tiloja koskevat luvut alustavasti erillään. Hankaluuksia aiheutti nimenomaan maanhankintalain tulkinnanvaraisuus ja sisäinen ristiriitaisuus: Toisaalta suomenkielisiä ei saanut asuttaa ruotsinkielisiä ”häiriten”, toisaalta taas asuntotontteja ja -tiloja piti lain nojalla antaa etusijassa kunnasta, jossa hakija työllistyi.

Vennamo pyrki periaatteessa toimimaan ruotsalaisasioissa lain puitteissa ja oli toisinaan myös Kullbergin tukena maalautakunnassa, kuten raivausehdotuksessa. On myös huomattava, että SKDL:n edustaja Uusitalo oli usein Kullbergin puolella. Myöhemmät asuntotiloihin ja -tontteihin sekä vapaisiin kauppoihin eli sekä maanhankintalain ulkopuolella että sen nojalla tehtyihin kauppoihin tai maanhankintalain nojalla tehtyihin liittyvät tulkinnat ja riidat oli ennakolta käsitelty maalautakunnassa pariin otteeseen, Vennamo oli pyytänyt niihin ennalta valtioneuvostolta lausuntoa ja Paasikiven kannat toukokuussa 1945 olivat käytännössä Vennamoa tukevia. Pääministeri ja presidentti Paasikivi tosin oli mestari selittämään jälkikäteen, mikä hänen kantansa oli nyt ja mikä se myös aina oli ollut: Ristiriidat ajankohtaisissa asiakirjoissa, joita on säilynyt Paasikiven arkistossa runsaasti, sekä hänen myöhemmissä tulkinnoissaan samasta asiasta ovat silmiinpistäviä, samoin ristiriitoja on arkiston dokumenttien ja Paasikiven samaan aikaan tekemien päiväkirjamerkintöjen välillä.

Maalautakunnan kielipykälän vastaisiin jäsen oli Johannes Virolainen, joka oli Vennamoa huomattavasti innokkaampi asuttamaan väkeä ruotsin- ja kaksikielisiin kuntiin jopa yli lain sallimien määrien. Käytännössä hän piti kielipykälää tilapäisenä virheenä, jonka uskoi tulevan ”korjattavaksi” eli kumottavaksi. Toinen kriittinen ääni oli karjalainen sosiaalidemokraatti Eeno Pusa, jonka ohella toki myös jaakkimalainen Vennamo esitti kipakoita kommentteja ruotsinkielisten edustajalle Kullbergille. Vennamon rooli oli kuitenkin puheenjohtajana lähinnä asioiden esittelyssä sekä mielipiteiden kuuntelemisessa – ja huomioidinnissa.

Erilaisten sijoitussuunnitelmien luonnosten arviointia vaikeuttaa se, että niissä kalastajaväestön ja pika-asutustiloille palaavien lisäksi sijoitettava ”muu siirtoväki” on usein tarkemmin määrittämätön. Käsitteikö se pelkästään viljelystilat ja asuntoviljelystilat, vai myös asuntotilat ja -tontit? Esimerkiksi vuoden 1946 alussa laaditussa luonnoksessa, johon Paasikivi merkitsi ASO:n ja ruotsinkielisten edustajien kuten Kullbergin esittämien suunnitelmien eroja, on selittävän liitteen mukaan suomenkielisen siirtoväen asuntotontteja laskettu mukaan ainoastaan Helsingin maalaiskunnassa.

Sijoitussuunnitelmien vahvistaminen lykkääntyi kerta toisensa jälkeen, koska päätöksenteko vaati jatkuvasti lisäselvityksiä. Käytännössä maalautakunta – Henrik Kullbergia lukuun ottamatta – työsti 4 % tähtäävää suunnitelmaa. Syyskuussa 1946 tehdyn laskelman perusteella tämä oli todennäköisesti pohjana, koska se määrällisesti vastasi hyvin paljon kielilain pohjalta tehtyä sijoitussuunnitelmaa, jossa huomioitiin sellaiset ruotsin- ja kaksikieliset vaa’anikielikunnat, joissa suomenkielisen väestön lisääminen herkästi muutti kuntien luonteen tai enemmistön kielen. Käytännössä suunnitelma määritti maksimin, ei tavoitetta.

Perustettavien tilojen määrästä oli sittemmin monissa kunnissa, etenkin täysin ruotsinkielisissä kenttätutkimusten perusteella tingittävä, koska elinkelpoisten tilojen perustaminen oli todellisuudessa mahdotonta, vaikka maata olisikin ollut laskennallisesti saatavissa¹⁰⁴. Ylipäätään karjalaisia eivät syrjäiset tilat kiinnostaneet, vaan pikemminkin tuttujen läsnäolo ja toimeentulomahdollisuudet.

Kielipykälän saaminen maanhankintalakiin ei ollut ruotsinkielisillä pelkästään tilapäinen voitto vaan väylä muunkin asutuslainsäädännön muokkaamiseen mieleiseksi. Kielipykäläkeskustelu maankäyttölaista oli identtinen maanhankintalain keskustelun kanssa, olivathan asialla samat henkilöt ja keskustelu maanhankintalain alaisista ruotsin- ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmista oli juuri päätymässä. Kun huomioidaan vielä, että kansankäräjät olivat vaatineet kielipykälää myös vuoden 1936 asutuslakiin vaikuttaa siltä, että ruotsinkielisten etuja ajavat kuten Suomen ruotsalaiset kansankäräjät halusivat kielipykälästä lainsäädännöllisen perinteen. Koska maanhankintalaki kuitenkin katsottiin nimenomaan jyrkäksi poikkeustapaukseksi normaalista lainsäädännöstä, ei sitä nähty pohjaksi myöhemmälle lainsäädännölle.

Kielipykälää ja sijoitussuunnitelmia laadittiin ja niistä keskusteltiin hyvin pitkälle keskinäisen epäluulon vallitessa. Tästä syystä niiden synty ja tulkinta perustuivat usein väärin- ja uudelleentulkinnolle, joiden yhteydessä niin laki kuin toimijoiden omat sanomiset olivat ristiriidassa keskenään. Seurauksena on ollut edellä kuvattu kehityskulku, jota oli jo omana aikanaan vaikeaa seurata – ja vielä vaikeampaa tulkita.

- ¹ Sodanjälkeistä aikaa rauhankriisin näkökulmasta ovat tarkastelleet mm. Antero Holmila ja Simo Mikkonen teoksessa *Suomi sodan jälkeen: pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944-1949* (Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 2015).
- ² Silvo Hietanen ”Siirtoväen sijoittaminen ja sijoittuminen” Teoksessa *Karjala 4. Karjalan vaiheet* (Hämeenlinna: Arvi A. Karisto oy, 1983), 279, 290–291.
- ³ Erkki Laitinen. Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus. Teoksessa *Rintamalta raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta*. toim. Erkki Laitinen (Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 1995), 105.
- ⁴ Esim. Marja Naskilan (toim.) *Rakentamisen aika. Asutus ja maanhankinta. Maanhankintalain 40-vuotisjuhla-julkaisu* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1982); Silvo Hietasen kirjoitus ”Siirtoväen sijoittaminen ja sijoittuminen” Teoksessa *Karjala 4. Karjalan vaiheet* (Hämeenlinna: Arvi A. Karisto oy, 1983), 269–295; Antti Palomäen väitöskirja *Juoksuhaudoista jälleerakennukseen* (Tampere: Tampere University Press, 2011); Pirkko Kanervon kirjoitus ”Sodanjälkeisestä asutustoiminnasta tuli suuri maareformi” teoksessa *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani. Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä* toim. Pirkko Kanervo, Terhi Kivistö, Olli Kleemola (Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 2018), 123–145.
- ⁵ Merikoivistosta ks. Jyri Taskinen. Merikoivisto. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Suomen ja Pohjoismaiden historia. Pro gradu -tutkielma. Huhtikuu 2019; Keijo. K. Kulha. *Karjalaiset Kanta-Suomeen. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuonna 1944–1948*. (Jyväskylä: Gummerus, 1969), 238–249.
- ⁶ Esim. Heikki Waris ja V. Jyrkilä, K. Raitasuo, J. Siipi *Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Yhteiskunnallisen korkeakoulun julkaisuja 4. (Helsinki: Otava 1952), 152; Markkola, Pirjo (toim.). *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleerakennuskaudesta EU-Suomeen*. (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004), 39 ja 60.
- ⁷ Silvo Hietanen. *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940*. Historiallisia tutkimuksia 117. (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1982).
- ⁸ Ks. Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 215–224
- ⁹ Laitinen, ”Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus”, 105; Kanervo, ”Sodanjälkeisestä asutustoiminnasta tuli suuri maareformi”, 126.
- ¹⁰ Juho Kusti Paasikivi ja Y. Blomstedt, M. Klinge. *J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956*. Ensimmäinen osa, 28.6.1944–24.4.1949. Neljäs painos. (Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1985), 77.
- ¹¹ Silvo Hietanen. Voiton ja tappion saralla. Teoksessa *Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–1948* toim. Lauri Haataja, et al. (Helsinki: Tammi, 1986), 56.
- ¹² Paasikivi et al, *Paasikiven päiväkirjat*, 79–80.
- ¹³ Maatalousvaliokunnan mietintö N:o 41 hallituksen esityksen johdosta maanhankintalakiin ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. 1944 vuoden valtiopäivät n:o 157. Maanhankintalaki 1945–1947. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. Kansallisarkisto, Helsinki (KA).
- ¹⁴ Suuren valiokunnan mietintö n:o 183 hallituksen esityksen johdosta maanhankintalakiin ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. 1944 vuoden valtiopäivät n:o 157. Maanhankintalaki 1945–1947. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ¹⁵ Käytännössä vuoden 1936 kielilaki ei tehnyt olennaisia muutoksia aikaisempaan lakiin, ja siksi maanhankintalain yhteydessä käydyissä keskusteluissa viitataan alkuperäiseen vuoden 1922 lakiin.
- ¹⁶ Kielilait täytäntöönpanomääräyksineen. Pieni lakisarja n:o 54 (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino 1936), 9–10.
- ¹⁷ 7. iltakoulu 10.1.1945. V:45 Hallituksen iltakoulujen pöytäkirjat 1944–1946. J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ¹⁸ 8. iltakoulu 18.1.1945. V:45. J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ¹⁹ 16. iltakoulu 23.2.1945. V:45. J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ²⁰ Paasikivi et al, *Paasikiven päiväkirjat*, 107–108.
- ²¹ Ks. Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 220–221.
- ²² Eduskunnan Pöytäkirja 1944 vp. s. 1617–1618. Maanhankintalaki 1945–1947. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ²³ Eduskunnan Pöytäkirja 1944 vp. s. 1619–1635. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ²⁴ Eduskunnan Pöytäkirja 1944 vp. s. 1619–1620. Maanhankintalaki 1945–1947. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ²⁵ Harri Mäkelä. *Mellan språk och klass. Finlands svenska arbetarförbund och kolonisationsfrågorna 1944–1948*. Pro gradu. Nordisk Historia, Humanistista fakulteten, Åbo Akademi.
- ²⁶ Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 221 ja 249–256.
- ²⁷ Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 251; Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 63.
- ²⁸ Eduskunnan Pöytäkirja 1944 vp. s. 1803. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ²⁹ Markkola, Suomen maatalouden historia III, 39.
- ³⁰ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 62–63; ks. myös Palomäki, *Juoksuhaudoista jälleerakennukseen*, 238–239
- ³¹ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 63.
- ³² Pääministeri Juho Kusti Paasikiven III hallituksen ohjelma 18.4.1945. valtioneuvosto.fi <<https://valtioneuvosto.fi/-/30-paaministeri-juho-kusti-paasikiven-iii-hallituksen-ohjelma>> (käytetty 26.1.2021)
- ³³ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 59–60.
- ³⁴ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 58.
- ³⁵ Veikko Vennamon muistio 4.5.1945. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.

- ³⁶ Pika-asutuksen aikana suunniteltujen tilojen lukumäärä ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ³⁷ Veikko Vennamon muistio 4.5.1945. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ³⁸ Pääministerin laatima P. M. 22.5.1945. V:45. J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ³⁹ Pääministerin laatima P. M. 22.5.1945. V:45. J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁴⁰ Asutusasiainosaston kiertokirje n:o 206 13.11.1945; Kirje valtioneuvostolle 16.4.1946. Suomenos. Liite 5/n:o 18. Pöytäkirja N:o 18 4.5.1946. Cab:2 Maalautakunnan pöytäkirjat 1945–1946. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁴¹ ks. Palomäki, *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen*, 371–379, 452–453.
- ⁴² Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 58.
- ⁴³ Henrik Kullberg (1891–1953) oli RKP:n kansanedustaja pitkässä parlamentissa 1939–1945. Vuonna 1945 hän putosi eduskunnasta, mutta nousi joulukuussa 1945 edustajaksi varasijalta. Hän toimi useissa maanhankintalakeja käsitelleissä elimissä ruotsinkielisten edustajana, mutta yleensä häntä nimitettiin virallisissa yhteyksissä maanviljelijäksi.
- ⁴⁴ Eduskunnan Pöytäkirja 1944 vp. s. 1629. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁴⁵ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 59.
- ⁴⁶ Viimeinen laskelma 20.12.1945. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁴⁷ Alustava ehdotus ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmaksi. Kullberg 28.1.1946. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁴⁸ Alustava ehdotus ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmaksi. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁴⁹ Valitettavasti Pekkalan hallituksen iltakoulun pöytäkirjat tältä ajalta ovat kadonneet.
- ⁵⁰ 10.7.1946 puhelimitse annettava sähke pääministeri Pekkallalle. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA; Paasikivi et al, *Paasikiven päiväkirjat*, 334.
- ⁵¹ Paasikivi et al, *Paasikiven päiväkirjat*, 334.
- ⁵² Valtioneuvoston yleinen istunto. Ehdotus yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien maanhankintalain 90 §:n mukaisen sijoitussuunnitelman vahvistamisessa noudatettavista periaatteista. Maanhankintalaki 1945–1947. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁵³ Liite valtioneuvoston yleisen istunnon esityslistaan 11.7.1946. 4 % sijoitussuunnitelma. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁵⁴ Kaksikieliset ja yksikieliset ruotsalaiset kunnat, joissa maalautakunnan hyväksymä ja ruotsalaisten ehdottama sijoitussuunnitelma huomattavimmin eroavat toisistaan. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ⁵⁵ Paasikivi et al, *Paasikiven päiväkirjat*, 356; Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 60.
- ⁵⁶ Vilho Heinämies (toim.). *Maanomistusolojemme uudistus. Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö*. (Helsinki: Oy Suomen Kirja, 1945), 25.
- ⁵⁷ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 58.
- ⁵⁸ Pöytäkirja N:o 2 28.10.1945. Cab:1 Maalautakunnan pöytäkirjat 1945–1946. Kansallisarkisto, Hämeenlinnan toimipiste (HMA).
- ⁵⁹ Pöytäkirja N:o 18 5.9.1945. Cab:1. HMA.
- ⁶⁰ Pöytäkirja N:o 18 5.9.1945. Cab:1. HMA.
- ⁶¹ Pöytäkirja N:o 21 26.9.1945. Cab:1. HMA.
- ⁶² Pöytäkirja N:o 36 31.10.1945. Cab:1. HMA.
- ⁶³ Pöytäkirja N:o 12 6.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁴ Pöytäkirja N:o 12 6.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁵ Pöytäkirja N:o 13 11.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁶ Pöytäkirja N:o 13 11.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁷ Pöytäkirja N:o 13 11.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁸ Pöytäkirja N:o 13 11.4.1946. Cab:1. HMA.
- ⁶⁹ Pöytäkirja N:o 27 4.7.1946. Cab:2 Maalautakunnan pöytäkirjat 1946. HMA.
- ⁷⁰ Pöytäkirja N:o 27 4.7.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷¹ Pöytäkirja N:o 28 4.7.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷² Ensisijaisia luovuttajia olivat valtion ohella muun muassa yhtiöt, rappiotilat sekä harrastelijaviljelijät.
- ⁷³ Pöytäkirja N:o 31 13.8.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷⁴ Reaalitilat tarkoittivat käytännössä valmiiksi muodostettuja tiloja joilla oli riittävästi maata, metsää ja rakennusala. Pellon laatu, laitumen määrä ja tarvittavien raivaus- ja kuivatustöiden sekä muiden vastaavien toimenpiteiden määrä vaihteli suuresti tiloittain. Reaalitilojen vastakohtana olivat ”paperitilat”, eli kaavaillut tilat tilatyypeittäin. Tilatyypit ja sille kaavaillut maan määrä eivät aina kohdanneet käytännön syistä.
- ⁷⁵ Raivaustoimiston muistio 13.8.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷⁶ Pöytäkirja N:o 32 14.8.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷⁷ Pöytäkirja N:o 32 14.8.1946. Cab:2. HMA.
- ⁷⁸ Pöytäkirja N:o 33 20.8.1946. Cab:2. HMA.

- ⁷⁹ Tapauksia on käsitelty runsaasti ASO:n kirjeenvaihdossa. ks. Hma:33.1 Ruotsalaisraivaajat 1940–1957. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto.HMA. ks. myös Aapo Roselius ja Tuomas Tepora. *Muukalaisten invaasio. Siirtoväki Suomen ruotsinkielisillä alueilla 1940–1950*. (Helsinki: Kustantamo S & S, 2020), 240–249.
- ⁸⁰ Pöytäkirja N:o 42 15.10.1946. Cab:2. HMA.
- ⁸¹ Hma:18 Maankäyttölainsäädäntökomitean pöytäkirjat (1946–1948). Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁸² Nissisen komit. 26.4.1946. Hma:18. HMA.
- ⁸³ Aapo Roselius ja Tuomas Tepora, *Muukalaisten invaasio*, 192.
- ⁸⁴ Nissisen komit. 28.4.1946. Hma:18. HMA.
- ⁸⁵ Nissisen komit. 17.5.1946. Hma:18. HMA.
- ⁸⁶ Asutuslakikomitea 6.4.1948. Hma:18. HMA.
- ⁸⁷ *Valtiopäivät 1957*. Asiakirjat. Kolmas osa II, III. Maatalousvaliokunnan mietintö N:o 22 hallituksen esityksen johdosta maankäyttölaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1958), 1, 36.
- ⁸⁸ Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 241.
- ⁸⁹ Kulha, *Karjalaiset Kanta-Suomeen*, 246.
- ⁹⁰ Valtioneuvoston 30.8.1946 vahvistama Uudenmaan läänin ja Turun saariston yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelma ja siihen tehdyt muutokset. Hkc:4 Asutustoiminta ja maan jälleenrakennus 1945–1956. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁹¹ Vertailu eri tavalla laskettujen yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmista laadittujen yhdistelmien välillä. Kirje I 6452/1-46. Eduskunnan maatalousvaliokunnalle 19.9.1946. Liite 2. Jäljennös 1.2.1947. Hkc:4 Asutustoiminta ja maan jälleenrakennus 1945–1956. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁹² Valtioneuvoston 30.8.1946 vahvistama Uudenmaan läänin ja Turun saariston yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelma ja siihen tehdyt muutokset. Hkc:4. HMA.
- ⁹³ Vertailu eri tavalla laskettujen yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmista laadittujen yhdistelmien välillä. Kirje I 6452/1-46. Eduskunnan maatalousvaliokunnalle 19.9.1946. Liite 2. Jäljennös 1.2.1947. Hkc:4 Asutustoiminta ja maan jälleenrakennus 1945–1956. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁹⁴ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 64.
- ⁹⁵ Vertailu eri tavalla laskettujen yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelmista laadittujen yhdistelmien välillä. Kirje I 6452/1-46. Eduskunnan maatalousvaliokunnalle 19.9.1946. Liite 2. Jäljennös 1.2.1947. Hkc:4 Asutustoiminta ja maan jälleenrakennus 1945–1956. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ⁹⁶ Valtioneuvoston 30.8.1946 vahvistama Uudenmaan läänin ja Turun saariston yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelma ja siihen tehdyt muutokset. Hkc:4. HMA.
- ⁹⁷ Valtioneuvoston 30.8.1946 vahvistama Uudenmaan läänin ja Turun saariston yksikielisten ruotsalaisten ja kaksikielisten kuntien sijoitussuunnitelma ja siihen tehdyt muutokset. Hkc:4. HMA.
- ⁹⁸ Hietanen, ”Voiton ja tappion saralla”, 64.
- ⁹⁹ Kaksikieliset ja yksikieliset ruotsalaiset kunnat, joissa maalausvaliokunnan hyväksymä ja ruotsalaisten ehdottama sijoitussuunnitelma huomattavimmin eroavat toisistaan. V:53 J. K. Paasikiven arkisto. KA.
- ¹⁰⁰ Paasikivi et al. ”Paasikiven päiväkirjat”, 316, 349.
- ¹⁰¹ Roselius & Tepora, *Muukalaisten invaasio*, 203, 283, 287.
- ¹⁰² Roselius & Tepora, *Muukalaisten invaasio*, 200. Viite 131.
- ¹⁰³ Maanhankintalain ns. ruotsalaispykälän vaikutus sijoittamismahdollisuuksiin. Maa:1 Talousneuvoston muistiot 1946–1947. Maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosaston arkisto. HMA.
- ¹⁰⁴ ks. Riku Kauhanen & Olli Kleemola, ”Maanlunastukset Lounais-Suomen rannikolla vuosina 1945–1951”, *Historiallinen aikakauskirja* 118, no. 1 (2020): 18.